

AUTEURS

Marjolein Odekerken

Anneke Brock

Maisam Haydary

Hans Bellaart



Kennisplatform
Integratie &
Samenleving



BELEMMERINGEN EN BOUWSTENEN BIJ DE PARTICIPATIE VAN INWONERS MET EEN
MIGRATIEACHTERGROND

NAAR EEN INCLUSIEVE ENERGIETRANSITIE

Inhoud

	Samenvatting	3
1	Inleiding	6
	Aanleiding	6
	Onderzoeksvragen	7
	Leeswijzer	8
2	Creatieve participatie en 'good practices'	9
3	De participatie van inwoners met een migratieachtergrond bij duurzaam energieverbruik en de energietransitie	13
4	Belemmeringen voor participatie aan de kant van inwoners met een migratieachtergrond	14
	Onherkenbaarheid en wantrouwen	14
	Racisme en een gevoel van uitsluiting	14
	Lage (Nederlandse) taalvaardigheid	14
	Culturele gewoonten en gewenning	15
	De hoge kosten	16
5	Belemmeringen voor participatie aan de kant van professionals	17
	Eenzijdig beleidsperspectief	17
	Top-down benadering	17
	Gebrekkige of gefragmenteerde informatievoorziening	18
	Subsidieaanvragen en regelingen	18
	Hinder door negatieve associaties	19
6	Bouwstenen om de participatie te bevorderen	20
	De meerwaarde van de focusgroepen	20
	Ideeën en suggesties van inwoners en professionals	20
7	Conclusies en aanbevelingen	24
	Belangrijkste conclusies	24
	Aanbevelingen	25
	Een inclusieve reis voorwaarts	25
	Informatievoorziening en communicatie	26
	Netwerkbenadering	26
	Mensen bij elkaar brengen en het gesprek aangaan	26
8	Literatuur	28
	Bijlage 1 Onderzoeksaanpak	30
	Bijlage 2 Twee cases Immerloo en Overvecht-Noord	32



Samenvatting

Dit praktijkgerichte onderzoek besteedt specifiek aandacht aan inwoners met een migratieachtergrond. En daarom gaan we rechtstreeks met hen in gesprek. Dat levert meer op dan alleen met derden te spreken over deze groep. Daarnaast zijn de ervaringen van professionals die nauw betrokken zijn bij de energietransitie, beleidsmakers en experts in dit onderzoek meegenomen. En hebben we de diverse perspectieven in focusgroepen samengebracht. Die praktijkgerichte kruisbestuiving is de crux van dit onderzoek.

We hebben gekeken naar hoe inwoners met een migratieachtergrond betrokken worden bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik. Wat zijn daarbij drempels voor zowel de professionals als de inwoners en wat is de gewenste aanpak om hen erbij te betrekken. Dit was een vraag van Klimaatverbond Nederland die wij vanuit de portaalfunctie van Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) proberen te beantwoorden. Het Verwey-Jonker Instituut en Klimaatverbond Nederland hebben samengewerkt in dit praktijkgerichte onderzoek. Als casussen zijn de wijken Overvecht-Noord (Utrecht) en Immerloo (Arnhem) geselecteerd.

Het doel van dit onderzoek is om zicht te krijgen op de participatie van deze groep inwoners, de belemmeringen bij en de bouwstenen voor hun participatie bij de energietransitie. We sluiten het rapport af met enkele aanbevelingen die gemeenten en haar stakeholders kunnen inspireren om de participatie van deze groep te versterken. Inclusief werken wordt steeds belangrijker op het terrein van duurzaam energieverbruik en de energietransitie. Dit betekent dat ook groepen kunnen meedoen waarvoor het lastiger of minder haalbaar is.

Het onderzoek bestaat uit een beknopte literatuurstudie (over inclusieve communicatie en 'good practices' om inwoners te betrekken bij de energietransitie), interviews met inwoners en sleutelfiguren met een migratieachtergrond (huseigenaren en huurders), groepsgesprekken met professionals die nauw betrokken zijn bij de energietransitie (zoals projectleiders, beleidsmedewerkers en woningbouwcorporaties), focusgroepen

met inwoners en professionals en ten slotte een expertmeeting. Na afronding van dit rapport wordt op 10 juni 2021 tijdens de ledenweek van Klimaatverbond Nederland een online sessie gehouden over dit thema.

Inwoners met een migratieachtergrond blijken nog niet of nauwelijks betrokken te zijn bij de energietransitie. De energietransitie is een groot verhaal, we hebben ons voor dit onderzoek specifiek gericht op energiebesparing en de kennis over en gebruik van duurzame energie. Dit onderzoek laat zien dat vooral voor inwoners met een migratieachtergrond nog een wereld valt te winnen wat betreft het vergroten van de betrokkenheid bij de energietransitie en duurzaam energiegebruik. In dit rapport bieden de belemmeringen en bouwstenen aanknopingspunten voor verbetering.

Onder de inwoners (inclusief sleutelfiguren) met een migratieachtergrond waarmee wij gesproken hebben, is nog weinig tot geen bewustzijn over energie besparen of omgaan met het milieu. Zij voelen zich niet geïnformeerd, waardoor het onderwerp ook ver van hen afstaat. Uit de gesprekken met professionals komt hetzelfde beeld naar voren. Ze merken dat het lastig is om deze groep te betrekken. Verder blijkt dat huiseigenaren niet op de hoogte zijn van de subsidiemogelijkheden om energieverbruik en de CO₂-uitstoot in hun woningen te verminderen, terwijl zij deze behoefte wel hebben. Zij zien de verduurzaming van hun woning, net als huurders, als een collectieve kwestie. Waar de huurders de energietransitie zien als de verantwoordelijkheid van de woningcorporatie, vinden de huiseigenaren de informatievoorziening rond de subsidiemogelijkheden de verantwoordelijkheid van de gemeente. Momenteel zijn er wel speciale regelingen voor huiseigenaren met een kleine beurs, maar deze zijn onvoldoende bekend bij deze groep. Er is sprake van een gebrekkige of gefragmenteerde informatievoorziening. Ook vanwege de ingewikkeldheid van subsidieaanvragen en regelingen kunnen niet alle groepen inwoners voldoende profiteren van de subsidiemogelijkheden.



In dit onderzoek hebben we de belemmeringen in kaart gebracht. Bij de groep inwoners met een migratieachtergrond staat een aantal specifieke belemmeringen de participatie bij de energietransitie in de weg.

BELEMMERINGEN

- I. **Gevoel van uitsluiting.** Inwoners met een migratieachtergrond geven aan dat het gevoel van uitsluiting een belemmering kan zijn om actief deel te nemen aan duurzaam energieverbruik en de energietransitie. Het is iets van 'hen' en niet van ons. Dit komt bijvoorbeeld doordat zij niet actief benaderd worden, zij zich niet herkennen in de initiatiefnemers, of dat de benaderingswijze of de communicatie niet bij hen aansluit. Ook speelt hierbij een rol dat het beleid eenzijdig is gemaakt en ze niet betrokken worden bij de beleidsontwikkeling. Er is (nog) weinig aandacht voor inclusiviteit en diversiteit in de aanpak van de energietransitie.
- II. **Het gebrek aan herkenbare voorbeelden en rolmodellen** is een belemmering. Inwoners met een migratieachtergrond missen sleutelpersonen die dichtbij hen staan en hen vanuit een nauwe aansluiting op hun leefwereld meenemen in plannen gericht op de energietransitie en duurzaam energieverbruik.
- III. **Culturele gewoonten en gebruiken.** Zoals veel belang hechten aan de kookcultuur, kunnen aanleiding zijn tot onwennigheid en onzekerheid ten aanzien van nieuwe manieren van koken (bv. op een inductieplaat). Er is weinig aandacht voor wat nieuwe manieren van koken betekent voor de kwaliteit van het eten.
- IV. **Een lage (Nederlandse) taalvaardigheid** is een drempel om actief aan de energietransitie deel te nemen. Dit maakt het lastig om te beschikken over voldoende kennis en kunde over de energietransitie en duurzaam energieverbruik die nodig zijn om actief deel te nemen. De informatie is niet beschikbaar in de moedertaal of is moeilijk te begrijpen.

In de praktijk blijkt de participatie van inwoners bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik ook in het algemeen nog een uitdaging te zijn waar veel gemeenten en stakeholders mee te maken hebben. Bij een brede groep inwoners geldt dat een top-down benadering van de energietransitie en de hoge kosten belemmeringen zijn.

De bevindingen bieden eveneens zicht op mogelijke bouwstenen om de betrokkenheid en inclusie van mensen met een migratieachtergrond bij de energietransitie op een effectieve manier te vergroten. Deze bouwstenen zijn gebaseerd op het perspectief van de inwoners met een migratieachtergrond en het perspectief van de professionals.

BOUWSTENEN

- **Bottom-up en integraal.** Het betrekken van inwoners met een migratieachtergrond dient vooral op een bottom-up, actieve en persoonlijke manier te gebeuren. Het aansluiten bij de leefwereld van de inwoners met een migratieachtergrond is cruciaal. Het is van belang om duurzaam energieverbruik en de energietransitie te beschouwen als onderdeel van een bredere aanpak; ook thema's als gezondheid en armoede beïnvloeden hoe inwoners al dan niet in staat zijn om open te staan voor nieuwe informatie over energie. Het blijkt een effectief startpunt om de energietransitie als een sociale en inclusieve opgave te nemen.
- **Informatievoorziening.** De informatievoorziening in brieven moet voor inwoners met een migratieachtergrond vooral bestaan uit eenvoudige taal, die begrijpelijk is voor de doelgroep (en aansluit bij hun leefwereld) en veel beeldmateriaal bevat, waaronder pictogrammen en video's. Organiseer de cursussen/workshops vanuit de belangrijke randvoorwaarden zoals het geven van praktische tips, veel herhalen en het creëren van een informele setting. Voorzie in een **Centraal informatiepunt** waar inwoners met vragen terecht kunnen.
- **Netwerkvorming en energieambassadeurs.** Maak gebruik van een netwerkbenadering waarin geïnvesteerd wordt in sleutelfiguren en rolmodellen, die beter zicht hebben op de leefwereld van de inwoners met een migratieachtergrond.



Op zichzelf bieden de bouwstenen al concrete handvatten voor gemeenten, belanghebbenden en stakeholders om de participatie van inwoners met een migratieachtergrond te versterken. In dit onderzoek presenteren we een aantal aanbevelingen met betrekking tot wijkgerichte voorlichting en participatie. Deze aanbevelingen zijn gericht op gemeenten en hun samenwerking met de diverse stakeholders (zoals woningcorporaties, energieleveranciers en andere maatschappelijke organisaties waar het vraagstuk van de energietransitie aan kan raken zoals buurthuizen etc.).

AANBEVELINGEN

- I. Bekijk de energietransitie en duurzaam energieverbruik als een gedeeld en integraal vraagstuk - waarin specifiek aandacht is voor inwoners met een migratieachtergrond - en wordt aangehaakt bij andere participatieprocessen (op het gebied van armoede, zorg, onderwijs).
- II. Richt je op een goede informatievoorziening en inclusieve communicatie. Zorg dat de informatievoorziening aansluit bij de doelgroep. Dit betekent niet alleen (beeld)taal in persoonlijke brieven, maar ook aandacht voor het geven van voorlichting in cursussen/workshops en tijdens bijeenkomsten. In deze sessies kunnen praktische tips voor duurzaam energieverbruik worden gedeeld. Ook kan basiskennis over de (financiële gevolgen van) de energietransitie worden besproken.
- III. Gebruik een netwerkbenadering. Een sleutelfiguuraanpak met mensen uit de eigen kring met herkenbare voorbeelden, zodat inwoners beseffen dat het óók hen aangaat en dat zij er ook bij horen. Het gaat om het aansluiten bij bestaande structuren. Bijvoorbeeld door het vinden van een natuurlijke ingang via vindplekken of informele groepen, zoals oudergroepen op school. Herkenbaarheid van de omgeving en werkwijze kan meer vertrouwen en openheid voor een gesprek creëren.
- IV. Zorg vroegtijdig voor verbinding met inwoners met een migratieachtergrond en zorg ervoor dat je met elkaar het gesprek aan gaat. Voor beleidsmakers en betrokken uitvoerende professionals is het zinvol om gebaande paden te verlaten en uit het systeem te stappen waarin de focus vooral ligt op het behalen van doelstellingen. Belangrijk is om de inwoners actief te betrekken en mee te laten denken in het ontwikkelen en uitvoeren van het beleid. Dit kan bijvoorbeeld door deelname in een klankbordgroep, energiedialogen in de wijk en actief naar de inwoners toe te gaan ('outreaching werken').



Aanleiding

Hoe zorg je ervoor dat Nederlandse wijken de komende jaren meer energie besparen en overstappen op duurzame energie? Dat is een van de grootste maatschappelijke uitdagingen. Het succes van de energietransitie wordt in grote mate bepaald door het draagvlak dat in de samenleving kan worden gecreëerd (TNO, 2020). Het proces van verduurzaming betreft tenslotte niet alleen een ecologische of ruimtelijke uitdaging, maar ook een economische. In veel huishoudens is er na het betalen van huur en kosten voor levensonderhoud te weinig geld over om hun energierekening te betalen, een fenomeen dat ook wel energiearmoede wordt genoemd (ECN, 2017). Van alle arme volwassen personen in 2017 had de helft van hen een migratieachtergrond.¹

De ambities van het Klimaatakkoord (2019) zijn hoog. In 2030 moeten 1,5 miljoen bestaande huizen 'van het gas af' zijn (Planbureau voor de Leefomgeving, 2019). Gemeenten staan voor de belangrijke opgave om hun inwoners mee te krijgen. In een studie van november 2020 inventariseerde Klimaatverbond Nederland onder haar leden het belang van inclusie van huishoudens met een migratieachtergrond bij de energietransitie.² Hieruit bleek dat het merendeel van de Nederlandse gemeenten vindt dat het vraagstuk van een inclusieve energietransitie in de toekomst meer aandacht verdient. Er is echter nog sprake van professionele handelingsverlegenheid: 85% van de gemeenten gaf aan nog niet bezig te zijn met dit vraagstuk of nog te zoeken naar concrete oplossingen voor de energietransitie als inclusief vraagstuk. Dit betekent dat ook groepen kunnen meedoen waarvoor het lastiger of minder haalbaar is.

Hoogleraar Maarten Hajer (2019) spreekt in zijn essay over het belang van meer betrokkenheid en 'creatieve participatieaanpakken' bij de energietransitie, wat in de toekomst maatschappelijke onrust rond energiearmoede zou kunnen voorkomen (Binnenlands Bestuur, 2019). Volgens hem hebben gemeenten tot dusver nog onvoldoende oog voor de specifieke uitdagingen die de energietransitie met zich meebrengt als het gaat om inwoners met een migratieachtergrond.

Aan het Portaal van Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) is door Klimaatverbond Nederland gevraagd hoe inwoners met een migratieachtergrond momenteel betrokken zijn en meer betrokken kunnen worden bij de energietransitie. Klimaatverbond Nederland denkt dat het inzetten op de meer structurele participatie van inwoners met een migratieachtergrond een meerwaarde heeft voor de toekomst. Het vergroten van bewustzijn en participatie onder deze groep kan voorkomen dat deze groep 'achterblijft' bij de energietransitie. We maken in dit onderzoek een onderscheid tussen huurders en huiseigenaren, omdat we verwachten dat deze groepen anders kijken naar hun eigen rol bij de overstap naar duurzame energie en duurzaam energieverbruik. In deze studie verkennen we de participatie van inwoners met een migratieachtergrond, en kijken we naar de mogelijkheden voor een meer inclusieve benadering voor beleid en uitvoering.

1 Arme migranten en autochtonen | Armoede in kaart: 2018 - SCP.

2 Kom je nog terug? (klimaatverbond.nl).



Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit verkennende onderzoek is:

'In hoeverre zijn inwoners met een migratieachtergrond betrokken en hoe kunnen zij meer worden betrokken bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik?'

Deelvragen bij deze hoofdvraag zijn:

- Op welke wijze wordt deze groep nu bereikt? Hoe zijn deze burgers betrokken bij plannen om huurwoningen te verbeteren (of van het aardgas los te koppelen)? Zijn er specifieke drempels?
- Op welke wijze kunnen huiseigenaren uit deze doelgroep (met 'een kleine beurs') voldoende profiteren van de subsidiemogelijkheden? Zijn zij op de hoogte van mogelijkheden om energieverbruik en CO₂-uitstoot in hun koopwoningen te verminderen en in hoeverre hebben zij daadwerkelijk maatregelen genomen?
- Welke benadering is gewenst om deze inwoners goed voor te lichten en de participatie bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik te bevorderen?

Dit onderzoek bestaat uit een aantal fasen: een beknopte desk-research (verschillende 'good practices' gericht op de participatie van inwoners bij de energietransitie), vierentwintig interviews met inwoners en sleutelfiguren (huurders en huiseigenaren), twee interviews met in totaal tien (beleids)professionals die betrokken zijn bij de energietransitie, twee interviews met beleidsmakers van het Ministerie van Economische Zaken en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, twee focusgroepen met inwoners én professionals en ten slotte een expertmeeting waarin de verschillende bevindingen zijn gevalideerd.

In dit rapport beschrijven we de bevindingen aan de hand van twee casestudies: Overvecht-Noord (Utrecht) en Immerloo (Arnhem). De inwoners in Overvecht-Noord en Immerloo waren voornamelijk huurders. Er zijn aanvullend nog vier interviews afgenomen met huiseigenaren met een migratieachtergrond in de regio Rotterdam.³

We schetsen in dit onderzoek een beeld van hoe de participatie van inwoners met een migratieachtergrond wordt beleefd door de inwoners zelf, maar ook door de professionals die er

nauw bij zijn betrokken. We laten zien welke belemmeringen er zijn en laten zien voor welke uitdagingen professionals staan. Vervolgens presenteren we een aantal bouwstenen en aanbevelingen die inspirerend kunnen zijn voor andere gemeenten en stakeholders die zich willen inzetten voor een inclusieve energietransitie.

In dit rapport staan de belevingen van de inwoners met een migratieachtergrond en professionals centraal. Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek zijn de focusgroepen waarin we de inwoners én professionals met elkaar in gesprek hebben laten gaan. De organisatie en inhoud van de focusgroepen hebben we op een zorgvuldige en persoonlijke manier aangepakt. We hebben veel aandacht besteed aan het creëren van onderling vertrouwen door de nodige voorbereidingen te treffen: de inwoners tijdig en persoonlijk te informeren (dit contact is ook via de app in stand gehouden), het betrekken van een sleutelfiguur en energieambassadeur om het contact te vergemakkelijken en door het houden van een open gesprek waarbij de inwoners op een gelijkwaardige manier werden betrokken. Enerzijds waren de focusgroepen een middel om onze onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Anderzijds hadden de focusgroepen een apart doel: het samenbrengen van de twee leefwerelden. Het organiseren van de focusgroepen heeft ertoe geleid dat inwoners en professionals met elkaar in gesprek gingen en elkaars werelden leerden begrijpen. Hierdoor werd ook met elkaar naar oplossingen gezocht om de participatie te bevorderen.

De looptijd van het onderzoek was van november 2019 tot januari 2021. Het empirische gedeelte van het onderzoek heeft plaatsgevonden in de periode van maart tot oktober 2020. Hierdoor beseffen we dat er in de tussentijd al nieuwe ontwikkelingen zijn in de gemeenten. Zowel de gemeente Utrecht als de gemeente Arnhem zijn actief bezig met hun energieaanpak waarbinnen inclusie en participatie een steeds belangrijkere rol gaan spelen.

³ Via een contactpersoon van het Ministerie van Sociale Zaken zijn we in contact gekomen met een makelaar uit Rotterdam. Deze makelaar had veel contacten met inwoners met een migratieachtergrond.



Leeswijzer

In [hoofdstuk 2](#) zetten we een beknopt literatuuroverzicht uiteen over (creatieve) participatie. Ook bespreken we enkele voorbeelden van 'good practices'. Vervolgens bespreken we in [hoofdstuk 3](#) tot en met 6 de empirische bevindingen van dit onderzoek. We laten zowel de inwoners (en sleutelfiguren) en professionals aan het woord. De hoofdstukken zijn gebaseerd op (groeps)interviews met inwoners, professionals, beleidsmakers, focusgroepen en de expertmeeting. In [hoofdstuk 3](#) beschrijven we de mate van participatie van inwoners met een migratieachtergrond bij de energietransitie. Vervolgens staan we in [hoofdstuk 4](#) stil bij de belemmeringen om te kunnen en willen participeren vanuit het perspectief van inwoners met een migratieachtergrond. Daarna gaan we in [hoofdstuk 5](#) in op de belemmeringen vanuit het perspectief van de professionals. In [hoofdstuk 6](#) presenteren we enkele bouwstenen van een succesvolle participatie van inwoners met een migratieachtergrond bij duurzaam energieverbruik en de energietransitie. Ten slotte presenteren we in [hoofdstuk 7](#) onze belangrijkste conclusies en aanbevelingen. Als afsluiting van dit rapport is de [literatuurlijst](#) te vinden. In de bijlagen staat een nadere uitwerking van de onderzoeksaanpak en de beschrijving van de twee casusgemeenten: Utrecht (Overvecht-Noord) en Arnhem (Immerloo).



2

Creatieve participatie en 'good practices'

In onderstaand literatuuroverzicht presenteren we enkele publicaties over (creatieve) participatieaanpakken, met daarbij enkele 'good practices' en aanbevelingen voor beleidsmakers die betrokken zijn bij de energietransitie.

Participatie bij de energietransitie

Uit enthousiasme worden bij de energietransitie vaak koplopers betrokken of inwoners die traditioneel al veel participeren. Er is nog veel winst te behalen bij de groep inwoners met een migratieachtergrond. Als burgers zich niet herkennen in de (gespreks) cultuur, kan dit negatieve gevolgen hebben voor de betrokkenheid van burgers en het draagvlak voor de genomen beslissingen ondermijnen (Hajer, 2019). Hierbij blijkt het vinden van kandidaten voor de medezeggenschap en besluitvorming over de energietransitie bovendien lastig (RMO, 2017). De algemene trend is dat het de witte, oudere hoger opgeleiden met vaak beroepsmatige ervaring zijn die zitting nemen. Het alom bekende risico van een diplomademocratie (Bovens & Wille, 2011) in de medezeggenschap.

Er zijn nog kennislacunes over de participatie van inwoners met een migratieachtergrond. Dit betekent dat er nog geen zicht is op de specifieke uitdagingen die de energietransitie met zich meebrengt als het gaat om inwoners met een migratieachtergrond. Bestaand onderzoek is meer gericht op de brede participatie van inwoners. Ook het onafhankelijk platform Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (2021) stelt diverse 'participatie-brede' aanbevelingen samen uit vier onderzoeken naar participatie bij de energietransitie. Hierin worden de wensen en verwachtingen bij inwoners in kaart gebracht samenwerkingsverbanden geïntensiveerd. Hoogleraren Van Buuren en Edelenbos (Essay Aardgasvrije Wijken, 2020) pleiten voor het vroeger betrekken van 'de gewone burger', zeker in het licht van de toenemende polarisatie rond thema's als klimaat en duurzaamheid.

Hoewel onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam (Minkman, Visser, Van Buuren & Popering-Verkerk, 2020) laat zien dat de gemeente een duidelijke communicatiestrategie heeft die zich richt op ontzorgen, met daarin een communicatiestrategie,

zijn er twijfels over de diversiteit en inclusiviteit van deze energie-initiatieven. Dit terwijl inwoners met een migratieachtergrond nog onvoldoende geïnformeerd worden over de gevolgen van de energietransitie (Klimaatverbond, 2019). Dit gaat ten koste van de inbreng van relevante ervaringen en wensen van belanghebbers van inwoners met een migratieachtergrond.

Creatief met participatie

Veel onderzoek wijst in de richting van meer variatie in het participatie-aanbod als oplossing voor het representatieprobleem (Van Reybrouck, 2013). Mensen verschillen immers in motivatie, toerusting en (zelf)vertrouwen. Sommige mensen willen zich inzetten via bestuurlijk werk of politieke betrokkenheid. Anderen steken liever de handen uit de mouwen en bouwen een speeltuintje in de buurt. Dat leidt ertoe dat mensen de kans krijgen om taken op zich te nemen die passen bij hun competenties tijdens de energietransitie.

Bij mensen met een migratieachtergrond stuit de energietransitie vaak op sociaaleconomische drempels maar je moet met de communicatie ook aansluiten bij hun achtergrond en belevingswereld om tot participatie te komen.

Diverse onderzoekers benadrukken het belang van een meer gedifferentieerde gemeentelijke aanpak op basis van gesprekken met inwoners. Er is hierbij ook een belangrijke taak voor woningcorporaties, energieleveranciers, scholen en overheid om inwoners te informeren op een manier die aansluit bij de doelgroep. Een studie van de Urban Futures Studio van de Universiteit Utrecht (Bronsvooort et al., 2020) stelt verder dat met de aandacht voor differentiatie aandacht moet komen voor de creatieve vormgeving van de participatieprocessen. Drie dimensies, het wat (over welk thema gaat het?), het hoe (in welke setting ontmoet je elkaar?) en het wie (wie zijn de *doelgroepen en tussenpersonen?*) laten samen zien dat de vormgeving van een bijeenkomst rond de energietransitie van grote invloed kan zijn op hoe het proces verloopt en de mate waarin burgers zich hierbij gehoord voelen. Dat heeft dan weer effect op het wel of niet tot stand komen van een breed gedragen visie.



Hieronder volgt een voorbeeld van een creatieve manier om naar inwoners te communiceren.

DE BUURTBOX IN UTRECHT

In Utrecht hebben verschillende studenten zich eind 2020 ingezet om op een creatieve manier het overgaan naar inductie naar inwoners te communiceren. Enkele ideeën waren: een envelop met brief inclusief pictogrammen, een presentatie met een mysterieuze zwarte doos met pictogrammen en een gloeilamp en de buurtbox – een babbelbox-achtige ruimte waarin inwoners op een interactieve manier digitaal vragen kunnen stellen over de energietransitie. Op basis van deze ideeën kunnen studenten het gesprek aangaan over wat precies anders is aan het koken op een inductiekookplaat.

Inclusieve competenties

Een studie van Van Hal et al. (2019) benoemt een aantal competenties die van belang zijn bij het organiseren van inclusieve ontmoetingen: luisterend vermogen, een samenwerkende houding, gevoeligheid voor machtsverschillen, verbindingskracht en het uit kunnen stellen van het eigen oordeel. "Inclusief communiceren is een proces dat mogelijk maakt dat belanghebbenden zich erkend, gerespecteerd, en deelgenoot voelen van de kwestie waar de communicatie zich op richt". Binnen de literatuur over inclusieve participatie laat recent onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam (Beers, Oxenaar & Notermans, 2019) zien dat empowerment centraal zou moeten staan bij inclusieve competenties bij betrokkenen. Daarbij zijn zes vragen belangrijk om te stellen vanuit het perspectief van de inwoners met een migratieachtergrond:

Autonomie (mag ik meedoen?)

Competentie (kan ik meedoen?)

Gemeenschapsgevoel (sta ik niet alleen als ik meedoe?)

Impact (gaat het wel ergens heen als ik meedoe?)

Zingeving (maakt het uit als ik meedoe?)

Veerkracht (kan ik het aan om mee te doen?)

Wanneer van overheidswege rekening wordt gehouden met deze zes factoren, zou dat de sociale en daarmee inclusieve innovatie van de participatie bij de energietransitie ten goede komen. Voor participatie, en in het bijzonder participatie in het aardgasvrij maken van wijken, betekent dit dat verschillende organisaties en individuen deze participatie kunnen initiëren door deze factoren te bekijken vóór, gedurende en na afloop van het proces.

Landelijk Programma Aardgasvrije Wijken

Om de energietransitie te versnellen, is in 2018 het interbestuurlijk Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) van start gegaan. Gemeenten moeten eind 2021 een Transitievisie Warmte formuleren, waarin zij een tijdspad aangeven voor de verduurzaming van wijken. Een speerpunt binnen het Klimaatakkoord Gebouwde Omgeving is de aanpak voor aardgasvrije wijken. Om dit te realiseren, wordt gebruik gemaakt van een aanpak met proeftuinen en een bijbehorend Kennis- en Leerprogramma (KLP). Proeftuinen zijn wijken, buurten of dorpen waarin de Rijksoverheid leert hoe de energietransitie in de praktijk vorm krijgt. Deze lessen moeten leiden tot – onder meer – een inclusieve aanpak. Recent onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving (2021) concludeert dat in het aardgasvrij maken van Nederland zich structurele knelpunten voordoen. De overgang naar een aardgasvrije warmtevoorziening vraagt om zeer gedetailleerd maatwerk. Hierdoor duurt het aardgasvrij maken vaak langer. In de praktijk blijkt dat er grote verschillen zijn tussen woningen en ook in de bereidheid en de mogelijkheden van de inwoners om mee te doen met het veranderingsproces.

Om de betrokkenheid van verschillende groepen burgers mogelijk te maken, is een handreiking geïntroduceerd die zicht geeft op de kenmerken van een wijk door middel van wijkprofielen (Programma Aardgasvrije Wijken, 2020). In andere handreikingen bestaat bij wijkprofielen aandacht voor inwonerscommunicatie over wonen zonder aardgas (Blauw, 2020). Adviezen worden uitgebracht over hoe de energietransitie positief kan worden geframed en hoe het draagvlak van inwoners kan worden vergroot met behulp van: sociaal-demografische data (leeftijdsopbouw, huishoudenssamenstelling, opleidingsniveau en inkomensniveau), vastgoeddata (woningtype, eigendom, bouwjaar en WOZ-waarde) en omgevingskenmerken (leef barometer, percentage groen en water en bedrijvigheid in de wijk). Op dit moment is nog geen aparte passage opgenomen over de groep inwoners met een migratieachtergrond. Dit onderzoek zal als input worden gebruikt om ook deze groep in de nieuwe handreiking op te nemen.



BURGERINITIATIEVEN

De Participatiecoalitie⁴ heeft twintig lessen uit de praktijk gehaald gericht op bewonersinitiatieven. Belangrijke succesfactoren voor een warmtetransitie zijn actieve inwoners en sociale structuren. Hierin staat dat een aardgasvrijaanpak waarin een bewonersinitiatief centraal staat, duidelijke voordelen heeft voor de gemeente door de vrijwillige inzet en het winnen van vertrouwen bij inwoners. Zowel een duidelijke positie van het bewonersinitiatief in de transitievisie warmte als duidelijk beleid voor financiering zijn belangrijk. Ze raden aan om in te zetten op een gelijkwaardige relatie in de oriëntatiefase. Eveneens blijkt een goede borging van de positie van inwoners in het besluitvormingsproces essentieel voor draagvlak. Warmteprojecten met inwoners aan het roer blijken haalbaar.⁵

De commissie Brenninkmeijer (2021)⁶ stelt dat burgers meer moeten worden betrokken bij het klimaatbeleid. Hiervoor zijn burgerforma op nationaal, regionaal en lokaal niveau een geschikte manier. In het advies van de commissie staat dat veel inwoners meer invloed op besluiten van de overheid willen uitoefenen. Ze willen zich door de overheid gezien en gehoord voelen. De commissie benadrukt dat toenemende maatschappelijke verdeeldheid een bedreiging vormt voor het effectief uitvoeren ervan. Burgerparticipatie in de vorm van burgerfora kan zorgen voor dialoog en vermindering van die meningsverschillen. Burgerforma moeten aan een aantal voorwaarden voldoen: bestaan uit een representatieve groep mensen, er moet financiering voor zijn en de uitkomst moet ook daadwerkelijk bijdragen aan de doelen.⁷

Good practices: inclusie en duurzaamheid

Voorgaande literatuur laat zien dat het van belang is om de energietransitie niet alleen als een fysiek-ruimtelijk vraagstuk te benaderen, maar ook als een kans om inclusief te werk te gaan. Veel voorbeelden zijn veelal gericht op het bevorderen van participatie van inwoners maar missen het element van inclusief werken. In de praktijk zijn maar een beperkt aantal voorbeelden te vinden van hoe participatie rond de energietransitie op een creatieve, inclusieve manier wordt vormgegeven.

DE LEERGANG 'KLEURRIJKE ENERGIEAMBASSADEURS'

In de leergang Energieambassadeurs worden in Nijmegen gemeentelijke verantwoordelijken en andere wijkprofessionals in diverse trainingen geschoold in het vormgeven van een aanpak met energieambassadeurs. In aansluiting op de leergang "Energieambassadeurs" worden in Nijmegen verschillende geïnteresseerden geselecteerd om een cursus te volgen over de verschillende aspecten van energieverbruik. Na afronding van de cursus kan de energieambassadeur aan de slag in de buurt en inwoners informeren. Bij de selectie van het team van energieambassadeurs wordt rekening gehouden met een diversiteit aan achtergronden.

DE ENERGIEBOX IN DE GEMEENTE UTRECHT

In de gemeente Utrecht wordt de Energiebox ingezet. De Energiebox informeert zowel huurders als huiseigenaren over energiebewust gedrag in huis, waarvoor men een box met energiebesparende producten ontvangt (Energiebox, 2020). Een energiecoach is de sleutelfiguur die uitleg kan geven over het gebruik van de producten, geeft besparingstips en zet de concrete handelingen op een rijtje in een rapport. Dat rapport wordt speciaal afgestemd op de situatie van de bewoner en de tips kunnen inwoners zonder (al te) hoge kosten uitvoeren. Zo kunnen zij hun energieverbruik verminderen en tegelijkertijd kosten besparen.

4 De Participatiecoalitie bestaat uit vijf maatschappelijke organisaties van, voor en door bewoners: HIER, de Natuur en Milieu-federaties, Energie Samen, LSA bewoners en Stichting Buurkracht (Home - De Participatiecoalitie betreft bewoners bij de energietransitie).

5 Bewonersinitiatieven aardgasvrij: 20 lessen uit de praktijk - Programma Aardgasvrije Wijken.

6 <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/03/21/stel-een-burgerforum-rond-klimaatbeleid-in-adviseert-de-commissie-brenninkmeijer-a4036649>.

7 'Politiek, stel burgerpanels in bij klimaatplannen' - Vereniging Eigen Huis.



VATTENFALL IN AMSTERDAM

In kwetsbare buurten en wijken zijn inwoners soms meer dan tien procent van hun inkomen kwijt aan energiekosten. In 2007 startte energiebedrijf Vattenfall (het voormalige Nuon) met een project om energiearmoede bij lage inkomensgroepen aan te pakken. Op diverse plaatsen in het land sloeg Vattenfall daarbij de handen ineen met gemeenten en woningcorporaties. Een belang-rijke rol bij Step2Save is weggelegd voor zogenaamde energiecoaches. Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt die een korte opleiding kregen tot energiecoach en daarna een arbeidsovereenkomst van een jaar. Ze gaan met energieboxen naar door de gemeente geselecteerde wijken en inwoners. In deze boxen zaten energiebesparende producten als ledlampjes, radiatorfolie, een waterbesparende douchekop en een douchetimer. Inwoners krijgen als eerste aankondiging een brief in de bus, daarna komt de energiecoach langs, gaat een gesprek met de inwoners aan en helpt hen in overleg met de installatie van de spullen.

In Amsterdam heeft Step2Save hiernaast een andere invulling gekregen. De energieadviseurs die langs de deuren gaan, worden ook deze keer daarvoor opgeleid, maar maken daarin nog een verdiepingsslag in gesprekstechnieken. De geselecteerde groep – allen mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt – volgen een zes weken durende training. De financiering van Step2Save komt voor zestig procent voor rekening van de gemeente Amsterdam. Vattenfall draagt zorg voor de overige veertig procent. In het eerste jaar in Amsterdam hebben zo'n 3.200 adressen een energiebox gekregen. Omgerekend naar een huishouden is dat gemiddeld zo'n 137 euro besparing per jaar. Een groot ander pluspunt is het verbeteren van het arbeidsmarktperspectief van de energiecoaches, die in hun rol als energiecoach kunnen doorstromen in de duurzaamheidsconsultancy.

INTEGRALE AANPAK GEMEENTE ARNHEM

De gemeente Arnhem heeft eind 2020 een notitie 'De Arnhemse aanpak Energie Armoede' gemaakt waarin zij in haar aanpak van de energietransitie veel aandacht heeft voor energiearmoede. "De ondersteuning van inwoners vanuit de energietransitie wordt integraal ingevuld. Aanbod en vraag worden zo goed mogelijk op elkaar afgestemd om toegang van inwoners tot de ondersteuning te vereenvoudigen, het bereik onder de huishoudens die het nodig hebben te vergroten en de effectiviteit van de hulp te verbeteren. Hiervoor wordt vanuit de energietransitie nauw samengewerkt met diverse initiatieven en partners in de stad en worden verbindingen gelegd met beleidsterreinen als armoede en schulddienstverlening" (Gemeente Arnhem, 2020). Ook ziet de gemeente mogelijkheden vanuit deze integrale aanpak om mensen bijvoorbeeld weer aan het werk te krijgen (bv. in de energietransitie) en door het overnemen van hoge energierekeningen het welzijn van inwoners te laten toenemen.

BUREN-ENERGIE KARAVAN IN GOOISE MEREN

De Buren-Energie Karavaan geeft antwoord op een aantal vragen. Hoelang kan een woning verwarmd worden met één enkeltje Amsterdam- New York? Of welke maatregel levert meer besparing op? A) de tussendeuren dichtdoen of B) de thermostaat een graadje lager? Het buurtteam Duurzaam RemCom komt naar inwoners toe. De Karavaan trekt door wijken om burenen en inwoners op een ludieke wijze bewuster te maken van het eigen energieverbruik en duurzaamheid. Door middel van een energiespel, energiecoaches van Wattnu en het Duurzame Rad van Fortuin met interessante vragen, krijgen inwoners meer inzicht in wat ze zelf en met elkaar kunnen bijdragen aan een duurzame toekomst van hun eigen wijken. Ook is er een mogelijkheid voor een collectieve inkoopactie voor isolatiemaatregelen (muur, vloer/bodem en ramen) of een interessante voucher actie voor kleine maatregelen. Bij deze actie zijn vouchers van 50 euro beschikbaar zijn die vrij te besteden zijn aan kleine energiebesparende maatregelen. Op dit moment is de Karavaan uitgesteld in verband met het coronavirus (Nieuw in Gooise Meren: de Buren-Energie Karavaan (samen-sneller-duurzaam.nl)).



3

De participatie van inwoners met een migratieachtergrond bij duurzaam energieverbruik en de energietransitie

Inwoners blijken nog niet of nauwelijks betrokken bij duurzaam energieverbruik en de energietransitie. Bij een merendeel van de inwoners (zowel huurders als woningeigenaren) leeft het vraagstuk 'energietransitie' amper of helemaal niet. Ze zijn meestal niet op de hoogte van de plannen en de informatie hierover bereikt de groep niet. Met name inwoners met een lage sociaaleconomische status hebben geen ruimte, tijd en middelen om zich te verdiepen in de energietransitie. *"De mensen die ik ken hebben momenteel wel wat anders aan hun hoofd, die moeten hun broek omhoog houden"* (inwoner Overvecht-Noord). Energiearmoede en de zorgen die daarmee gepaard gaan, spelen daar een belangrijkere rol bij. Bij inwoners en hun achterban is weinig tot geen bewustwording over energiebesparing of milieubewustzijn. Het onderwerp leeft niet, het is niet iets wat als iets 'van hen' voelt. De energietransitie is voor veel inwoners een heel nieuw thema; ze weten bijvoorbeeld niet wat groene energie is. Voor de meesten is het duidelijk dat dit onderwerp nog bespreekbaar gemaakt moet worden.

Ook voelen inwoners waarmee we gesproken hebben zich niet actief betrokken bij duurzaam energieverbruik of de energietransitie. Huurders ervaren dat de verantwoordelijkheid van dit vraagstuk niet bij hen ligt, maar bij de woningcorporaties of gemeente. Huurders met een migratieachtergrond zien de energietransitie als verantwoordelijkheid van de woningcorporatie, en hebben zelf geen behoefte om actief deel te nemen aan het veranderproces. Ook huiseigenaren zien de verduurzaming van hun woning als een verantwoordelijkheid van de gemeente, hoewel deze verantwoordelijkheid wel minder 'buiten henzelf' wordt gelegd dan bij de huurders.⁸ Een huiseigenaar zegt hierover: *"Het is vooral een collectief probleem"* (huiseigenaar Rotterdam).

Bijna alle inwoners geven aan nooit te zijn betrokken bij de verduurzaming van hun woning door de woningcorporaties of gemeenten. Degenen die zeggen wel geïnformeerd te zijn

geweest, geven aan dat zij via onpersoonlijke brieven of pas achteraf informatie hebben ontvangen. Inwoners met een eigen woning menen niet op de hoogte te zijn van de mogelijkheden voor het aanvragen van subsidies. Ze weten bijvoorbeeld niet dat er regelingen zijn voor huiseigenaren, huurders of inwoners met een kleine beurs.⁹

Huiseigenaren en huurders verschillen in de manier waarop zij duurzaam energieverbruik en de energietransitie beleven. Huiseigenaren voelen zich over het algemeen meer betrokken bij de energietransitie en hebben meer kennis over energiebesparing, vooral omdat ze hiermee kosten kunnen besparen. In de praktijk beschikken huiseigenaren echter niet altijd over de middelen om ook actie te kunnen ondernemen. De kosten staan actie in de weg. Zowel huurders als eigenaren zijn van mening dat huurders meer (financieel) ontlast zullen worden. Bijvoorbeeld door subsidies of omdat woningcorporaties de overgang naar aardgasvrij mogelijk maken. Huiseigenaren vinden dat zij vooral zelf initiatieven moeten ontwikkelen om mee te gaan met de ontwikkelingen rond de energietransitie.

Huurders en huiseigenaren stellen dat zij niet goed worden geïnformeerd over subsidiemogelijkheden en ontwikkelingen. Tegelijkertijd vertellen de professionals van de gemeenten dat zij op verschillende manieren inwoners hebben geïnformeerd in bijeenkomsten of energiedialogen. Zij geven aan dat er in de wijk vaak 'koplopers' zijn die actiever betrokken zijn bij de energietransitie. Deze koplopers zijn vaak mannen met een Nederlandse achtergrond in de pensioenleeftijd die actief zijn in de zogenoemde bewonersinitiatieven. Het gaat bijvoorbeeld om een beperkt groepje inwoners dat weerstand biedt tegen bepaalde plannen of hun boosheid uit.

8 Dit komt overeen met de Nationale Monitor Energietransitie uit 2008, waarin wordt geconcludeerd dat een grote groep de verantwoordelijkheid buiten zichzelf legt, met name bij de Rijksoverheid en woningcorporaties (in geval van huurders). Ook blijkt dat huiseigenaren zichzelf meer zien als verantwoordelijke partij (37%) ten opzichte van huurders (26%).

9 Straks in hoofdstuk 4 komen we nog even terug op de regelingen en subsidies.



4

Belemmeringen voor participatie aan de kant van inwoners met een migratieachtergrond

De energietransitie is voor een grote groep uit de samenleving 'een ver van mijn bed show'-vraagstuk. Vooral groepen met een lage sociaaleconomische status hebben vaak andere prioriteiten en zijn minder snel geneigd zich te verdiepen in de energietransitie. Bij de groep inwoners met een migratieachtergrond doet zich nog een aantal specifieke uitdagingen en barrières voor.

Onherkenbaarheid en wantrouwen

Uit de gesprekken blijkt dat voor veel inwoners 'onherkenbaarheid en wantrouwen' belangrijke belemmeringen zijn om te kunnen participeren. Zo wordt aangegeven dat energieleveranciers vooral gericht zijn op het maken van winst. De houding van de energieleveranciers wordt als vervelend ervaren: "Dat voelt alsof er iets door de strot wordt geduwd en is een slechte kennismaking met duurzaamheid. Als een serieuze partij zoals de gemeente mij uitnodigt, zou ik er anders op reageren" (huseigenaar in Rotterdam). Dit zorgt voor veel druk bij de inwoners waardoor zij keuzes maken die grote financiële consequenties hebben gehad. Een inwoner zegt hierdoor in de schulden terecht te zijn gekomen. Inwoners geven ook aan dat zij veel en vaak tegenstrijdige informatie ontvangen. Door deze ervaringen zijn mensen bang dat ze meer moeten gaan betalen en gaan ze niet meer in gesprek met energieleveranciers. Die negatieve verhalen worden onderling ook met elkaar gedeeld. Door dit gebrek aan vertrouwen is bij sommige inwoners ook 'een negatief' beeld ontstaan over alle energie-gerelateerde thema's.

Bij 'herkenbaarheid' geven de inwoners aan dat het gaat om het ontbreken van voorbeelden van mensen met de 'eigen achtergrond' (en hun succesverhaal) in de plannen. Het tegenkomen van duurzame projecten in de eigen leefomgeving (bij familie, of de burens), of van mensen waar men zich in herkent kan ervoor zorgen dat men ook overgaat tot actie. Het tegenkomen en geconfronteerd worden met de thematiek, kan ervoor zorgen dat men met elkaar in gesprek gaat, ervaringen deelt, van elkaar leert en elkaar motiveert.

Racisme en een gevoel van uitsluiting

Een aantal inwoners koppelt het ontbreken aan herkenbaarheid aan racisme en het (als groep) erbij horen of juist worden uitgesloten in de samenleving. Er wordt aangegeven dat wanneer groepen zich geen deel voelen van de samenleving of van Nederland, zij zich ook veel minder verbonden (zullen) voelen met deze thematiek.

"Je bent geïntegreerd, maar niet met je hart. Je wordt niet gezien als Nederlander. Mensen heb-ben oordelen en vooroordelen. De uitsluiting die je tegenkomt, is ook overleven. Terugtrekken in je eigen groep, je voelt dat je er niet bij hoort, niet mee praat, je wordt niet gezien of gehoord. Je bent uit een andere cultuur. Dan ga je ook denken laat 'hen' het maar zelf oplossen."

(inwoner Immerloo).

Sleutelfiguren vertellen over het gevoel van uitsluiting bij hun achterban. Het energievraagstuk staat nog te ver van mensen af. Dit heeft er ook mee te maken dat ze nog niet actief benaderd worden, zij zich niet herkennen in de initiatiefnemers, of dat de benaderingswijze of de communicatiestijl in brieven of bijeenkomsten niet bij hen aansluit. Ook wordt hierbij het eenzijdige beleid genoemd dat voornamelijk uitgaat van een 'Nederlands' referentiekader (hier komen we nog op terug in hoofdstuk 5).

Lage (Nederlandse) taalvaardigheid

De Nederlandse taal is ook een van de barrières bij het informeren van de inwoners. De taalbarrière speelt op in allerlei communicatie, van brieven, tot bijeenkomsten en contact aan de deur. Inwoners en sleutelfiguren geven aan dat 'hun' achterban meestal beperkt Nederlands spreekt of begrijpt. Veel inwoners (vooral ouderen) zijn analfaabeet en sommige nieuwkomers, zoals statushouders, zijn wel hoogopgeleid, maar zijn de Nederlandse taal (nog) niet machtig. De geringe vaardigheid in het Nederlands weerhoudt de inwoners ervan om hun mening,



wensen en gedachten verder te communiceren, ook al zouden zij dit wel willen. Overigens geeft een deel van de respondenten aan dat deze belemmering sterk wisselt per inwoner. De groep inwoners met een migratieachtergrond is erg divers en het wisselt sterk in hoeverre sprake is van een lage Nederlandse taalvaardigheid.

Wat de communicatie ook kan belemmeren, is het jargon waarmee professionals die betrokken zijn bij de energietransitie de inwoners aanspreken, met vaktermen die zij niet kennen. Eerder werd al genoemd dat 'groene' stroom niet voor iedereen een bekende term is. De inwoners voelen zich vaak overrompeld door de informatie over de energietransitie en vinden het moeilijk om grip te krijgen op de complexe, vaak technische taal. Sleutelfiguren uit de wijk geven zelf aan: "Het is voor mij al lastig, laat staan voor iemand die écht laaggeletterd is" (sleutelfiguur Overvecht-Noord). Hierdoor bereikt veel informatie de inwoners niet.

Culturele gewoonten en gewenning

Veel inwoners kennen een kookcultuur die draait om gezelligheid, saamhorigheid en veel en lekker eten. Ze noemen de grote porties, de lange kooktijden en de extra vriezer(s). Inwoners geven aan dat deze culturele gewoonten en gebruiken zo ingesleten zijn, dat zij zich er niet van bewust zijn dat het ook anders kan. Wat betreft het elektrisch koken bestaat er veel onduidelijkheid en onzekerheid over hoe dat in zijn werk gaat. "Op elektriciteit koken smaakt het eten niet lekker, het moet toch echt op vuur worden gemaakt." "Je hebt ook andere pannen nodig? Waarom? Waar vind je die? En wie gaat dat vergoeden?" (inwoners Overvecht-Noord). De inwoners geven aan veel waarde te hechten aan hun manier van koken.

"Er wordt gebruikgemaakt van gietijzeren platen voor pannenkoeken, die worden wekelijks gebruikt. Dat betekent dat mensen zich bij het verdwijnen van het aardgas zorgen maken over dat het koken zal veranderen" (inwoner Overvecht-Noord).

"Er zijn speciale theepotten die niet op inductie kunnen koken. Ook een tajine kan niet op een kookplaat werken. Moeten dan nieuwe pannen worden aangeschaft? Verandert de kwaliteit van mijn brood? De Arabische vrouw is zo precies in haar baksels, dat ik me kan voorstellen dat het frustrerend is om te horen dat je niet meer op aardgas mag koken"

(inwoner Overvecht-Noord).

Bovenstaande citaten laten zien dat er niet alleen veel onzekerheid maar juist ook onbekendheid (hoe kan het anders?) is bij deze groep inwoners. Hoewel het voor de meeste inwoners wel te begrijpen is dat de inductieplaat op de lange termijn geld oplevert, maken ze zich op korte termijn vooral veel zorgen over de dure nieuwe spullen; dat zien zij ook terug in hun omgeving.

Een aantal inwoners merkt op dat sommige inwoners gewend zijn om bijvoorbeeld de verwarming hoog te zetten, in plaats van dikke kleding te dragen. Ze vertellen bijvoorbeeld dat de verwarming soms op 25 graden staat om het zo aangenaam warm in huis te maken, ook voor de man des huizes. Of dat in de zomer de airco hard aanstaat voor een behaaglijke temperatuur binnenshuis: "Mensen met een Arabische achtergrond zetten de verwarming vaak op 25 graden, om vervolgens ziek te worden als ze in de kou naar buiten gaan. Vooral de statushouders uit Syrië zijn een warm land gewend" (sleutelfiguur in Overvecht-Noord).

Tot slot denken inwoners nog aan andere gebruiken rondom energieverbruik, bijvoorbeeld in relatie tot de opvoeding. Een inwoner wijst erop dat bijvoorbeeld kinderen - overigens uit alle groepen in de samenleving - 'lang onder de douche blijven hangen', waardoor de energierekening oploopt. In grote gezinnen is duurzaamheid een belangrijk onderwerp van gesprek tussen generaties, maar het ontbreekt deze groep inwoners aan manieren en kennis om het gesprek hierover aan te gaan. Voorlichting over hoe praktisch om te gaan met energiegebruik (energiebesparing, duurzame energie etc.) ontbreekt volgens inwoners nog te vaak op scholen.



De hoge kosten

Eerder werd al aangegeven dat sommige groepen inwoners met een migratieachtergrond bezig zijn om hun broek omhoog te houden in plaats van om mee te doen aan de energietransitie. Door zowel huiseigenaren als huurders worden de kosten gezien als een grote belemmering voor het meedoen met de energietransitie en verduurzaming van de woningen. Veel huurders (bijvoorbeeld met een laag inkomen) hebben de tijd en middelen niet om zich te verdiepen in dit thema. Een aantal huiseigenaren ziet een disbalans ontstaan tussen de kosten en de opbrengsten van duurzaamheid. Er wordt weinig effect gezien op de korte termijn en dit zorgt ervoor dat mensen niet gemotiveerd raken om mee te doen. *“Het is een te dure aangelegenheid, dat schrikt af. Daar passen we voor. Tenzij er echt qua kosten/baten een goede balans is en is er mond-tot-mondreclame wordt gemaakt met goede voorbeelden”* (huiseigenaar in Rotterdam).

De kostenbesparing die duurzamer gedrag oplevert, dient voor hun gevoel op korte termijn geen financiële consequenties te impliceren. Dat maakt dat het lastig is om inwoners warm te maken voor de overstap van aardgas af, of ze te stimuleren tot ander duurzaam gedrag.



5

Belemmeringen voor participatie aan de kant van professionals

Aan de kant van de professionals worden eveneens verschillende belemmeringen ervaren die de participatie van inwoners met een migratieachtergrond in de weg staan.

Eenzijdig beleidsperspectief

In het algemeen lijkt er nauwelijks aandacht te zijn voor inclusie en diversiteit bij het tot stand brengen van de energietransitie. De brede discussie over waarom de groep inwoners met een migratieachtergrond zich grotendeels afzijdig houdt, en hoe dat zou kunnen worden opgelost, wordt (nog) niet gevoerd. Professionals van de twee gemeenten beseffen dat ze voor een grote uitdaging staan en kunnen daarbij hulp gebruiken. Eerder werd al aangegeven dat inwoners aangeven dat het beleid (en uitvoering) voornamelijk vanuit een dominant referentiekader met een Nederlandse achtergrond wordt ontwikkeld. Dit werkt belemmerend: *“Dus niet weer zo’n plompe verloren beleid uitstipelen en dan pas na een paar jaar weer evalueren; geen kennis hebben van de leefwereld van de doelgroep, hun cultuur, dat is ook echt een drempel”* (inwoner Immerloo).

De geïnterviewde professionals van de gemeenten zien zelf ook dat de herkenbaarheid en rolmodellen op gemeenteniveau ontbreken. Dat heeft volgens de betrokkenen niet te maken met onwil, maar met onwennigheid. Ook is hiervoor speciale kennis en expertise nodig. De huidige aanpak sluit nog niet goed aan op de leefwereld van deze groep inwoners; er zijn nog veel stappen te zetten. *“Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, vooral nieuwkomers, missen soms een stukje laagdrempelige uitleg over energiegebruik in de eigen taal. Je moet helder kunnen uitleggen wat het voordeel kan zijn als ze meer bezig zijn met duurzaam energiegebruik”* (Gemeente Arnhem).

Top-down benadering

Professionals van de gemeenten geven aan dat ze gewend zijn om top-down processen aan te sturen, gericht op het behalen van – in dit geval – technische doelstellingen om de CO₂-uitstoot te verminderen. Deze doelstellingen zetten de professionals onder druk. Ze ervaren dit zelf ook als dilemma. Er is weinig aandacht voor de tussenstap, het creëren van draagvlak. Deze stap wordt (vaak) overgeslagen en de focus wordt gelegd op het behalen van de doelen. De professionals voelen bijvoorbeeld dat ze door moeten pakken omdat ze later weer verantwoording moeten afleggen.

Er wordt ook een andere reden genoemd waardoor professionals niet altijd tijd willen/kunnen besteden aan het betrekken van de groep inwoners bij dit transitievraagstuk. In de praktijk blijkt namelijk dat de actieve inwoners die betrokken zijn bij de energietransitie veelal een selectief clubje vormen dat vaak kritisch is. Hierdoor ontstaat bij professionals soms tegenzin om het participatieproces te verbreden, omdat dit het proces kan vertragen. Niettemin zijn er de afgelopen periode wel meerdere initiatieven geweest om inwoners te betrekken bij de energietransitie. De groep inwoners met een migratieachtergrond maakte daar echter nog niet of nauwelijks deel van uit.¹⁰

Uit de verhalen van de inwoners en professionals blijkt dat de overheid tot nu toe te vaak zendt. Er is nog weinig ruimte voor een brede benadering van de plannen – de energietransitie als sociale opgave. Hierbij passen bijvoorbeeld ook het delen van positieve verhalen en het creëren van breed draagvlak als continue pijlers in het proces.

¹⁰ Zie later ook de bijlage 2 waarin de aanpak van de gemeenten Utrecht en Arnhem wordt beschreven.



De professionals beseffen dat hierdoor de taal rond de energietransitie vaak blijft steken bij een technisch en financieel verhaal, met een focus op het kostenplaatje. *“Natuurlijk gaat het over geld, maar er moet ook worden gesproken over wat het voor de gezondheid en het klimaat betekent. Dat mis ik in dat plaatje. De mensen die worden ingewerkt moeten zich daar goed bewust van zijn, dat je dat bewustzijn over duurzaamheid als basis eigenlijk eerst moet overbrengen”* (Gemeente Utrecht).

Gebrekkige of gefragmenteerde informatievoorziening

Een andere belemmering, die de inwoners ervaren, is de gebrekkige of gefragmenteerde informatievoorziening. Net als de gemeente sturen woningcorporaties brieven naar het huisadres (‘aan de bewoner van’) waardoor brieven vaak voor reclame worden aangezien door de inwoners. Naast het onpersoonlijke karakter vormt ook de gefragmenteerde aanpak een hinderpaal. De brieven van de woningcorporaties staan weer los van de aardgasvrij-trajecten vanuit de gemeente, wat leidt tot verwarring over wie de verantwoordelijke partij is. De brieven zijn daarbij soms lastig te begrijpen. Dit heeft er ook mee te maken dat de brieven voor sommige inwoners onleesbaar zijn, doordat ze niet in hun moedertaal geschreven zijn. Een professional van de gemeente Utrecht laat weten dat het ook niet helpt dat de gemeente haar doelgroepenbeleid heeft afgeschaft, waardoor de brieven alleen in de Nederlandse taal mogen worden verstuurd.

De inwoners ervaren dat een brief pas wordt gestuurd wanneer een besluit al rond is en inwoners geen bijdrage meer kunnen leveren aan de discussie. Soms loopt het versturen van brieven niet volgens plan. Inwoners die al lang en breed gebruikmaken van een inductiekookplaat, ontvangen bijvoorbeeld een brief waarin staat dat hun woning van het gas af moet. Het verschilt vaak per woningcorporatie in hoeverre inwoners in dit proces worden meegenomen.

De inwoners geven aan dat bij hen informatie over de (in)directe gevolgen van een te hoog energieverbruik (niet alleen hogere energierekening, maar ook effect op de gezondheid) nu nog ontbreekt. Voor een gewone woning worden mensen momenteel niet geïnstrueerd over hoe ze moeten omgaan met warmte en duurzaamheid, waar energievoorziening hier volgens hen wel wenselijk is.

Professionals geven aan dat ze voorlichtingsbijeenkomsten organiseren waar ze de inwoners voor uitnodigen. De opkomst van inwoners met een migratieachtergrond is dan zo goed als nihil. Dit maakt het ook lastig om deze groep te bereiken en infor-

meren, ondanks de bereidheid die wel aanwezig is; het besef dat dit een andere aanpak vraagt, is zeker aanwezig. De gemeente Utrecht heeft na afronding van ons empirische gedeelte van het onderzoek op basis van haar nieuwe communicatiestrategie ook andere manieren gevonden om deze doelgroep beter te kunnen bereiken zoals het inzetten van luisterpalen bij supermarkten en het afleggen van huis-aan-huis bezoeken.^{11, 12}

Subsidieaanvragen en regelingen

Ook wordt zowel door de inwoners als professionals aangegeven dat de subsidieaanvragen ingewikkeld zijn. Zonder enige voorkennis over de thematiek is het niet te doen. De energietransitie is als participatieproces überhaupt ingewikkeld: er moeten vaak allerlei documenten worden aangeleverd en dit kan de inwoners gaan tegenstaan. Ook werkt het aanvragen van subsidies vaak zo dat eerst eigen geld geïnvesteerd moet worden, waarna het weer teruggevraagd kan worden. Dit is een drempel voor veel inwoners. De subsidiemogelijkheden en -regelingen zijn niet bekend en bovendien vaak te complex voor de meeste inwoners. Een beleidsmaker van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) laat weten dat dit komt doordat de communicatie over de energietransitie meestal via bedrijven verloopt. Vanuit de overheid is er een campagne opgezet; onder de titel ‘Iedereen doet wat’ helpt de campagne mensen bij het maken van duurzame keuzes in en rond het huis.¹³ Alle campagnes vanuit de overheid waren tijdens de eerste lockdown stopgezet, behalve de corona-campagne en die van de Belastingdienst. In het najaar van 2021 staat de campagne weer gepland.

De beleidsmaker van het ministerie vertelt over de diverse regelingen. Voorheen waren de regelingen vooral gericht op huiseigenaren. Met de Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE) kunnen woningeigenaren bijvoorbeeld subsidie aanvragen voor een zonneboiler, een warmtepomp, isolatiemaatregelen en aansluiting op een warmtenet.¹⁴

Sinds kort is er ook een nieuwe regeling gekomen voor huurders. Gemeenten kunnen vanaf 2021 de eenmalige specifieke uitkering Regeling Reductie Energiegebruik Woningen (RREW) aanvragen. Een gemeente kan hiermee huurders en eigenaar-inwoners stimuleren energie te besparen in hun woning. Door

11 Uitgelicht: Overvecht-Noord - Programma Aardgasvrije Wijken.

12 Zie later ook meer over de Utrechtse aanpak in bijlage 2.

13 Klimaatcampagne 'Iedereen doet wat' van start | Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl.

14 Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE) | RVO.nl | Rijksdienst.



deze regeling vermindert de CO₂-uitstoot en worden de woonlasten lager. Het doel is dat inwoners gestimuleerd worden om duurzaam met energie om te gaan. De huurders en eigenaar-inwoners worden zich bewust van hun mogelijkheden om energie te besparen. De Regeling Reductie Energiegebruik Woningen is een vervolg op de Regeling Reductie Energiegebruik. Bij de RREW moeten ook huurders betrokken zijn. Bij de RRE was deze doelgroep uitgesloten. Een professional van het ministerie van BZK laat weten dat al meer dan tweehonderd gemeenten direct een aanvraag hebben ingediend. In deze regeling is de volgende omschrijving opgenomen.

“Door kleine maatregelen aan te brengen én met inwoners te spreken over het meest effectieve gedrag om tot energiebesparing te komen, kan voorkomen worden dat energiebesparing als gevolg van deze maatregelen, weer teniet zou worden gedaan door toenemend gebruik. Het is daarom van belang dat de gemeenten in hun plannen aangeven hoe ze de inwoners en huurders willen bereiken en bij voorkeur, als dat relevant is, ook aangeven op welke manier ze het gesprek aangaan met inwoners waarmee communicatie om uiteenlopende redenen een extra inspanning vergt (bijvoorbeeld vanwege licht verstandelijke beperking, laaggeletterdheid of het niet beheersen van het Nederlands).”

In hoeverre gemeenten het aanbrengen van kleine maatregelen en het in gesprek gaan met inwoners om energiebesparing te voorkomen, ook daadwerkelijk in hun plannen hebben verwerkt, is nog onduidelijk. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) voert momenteel de beoordeling uit. Daarbij wordt aangegeven dat het - aanbrengen van kleine maatregelen en het in gesprek gaan met inwoners - geen verplichting is maar alleen een suggestie.

Daarnaast bestaat er ook nog het Warmtefonds. Het Warmtefonds is een regeling voor mensen met een kleine beurs. Vanaf januari 2021 is er ook een maatwerkfinanciering mogelijk vanuit het Nationaal Warmtefonds.¹⁵ Alleen de beleidsmaker heeft bovenstaande regelingen genoemd. Alle inwoners waarmee we gesproken hebben, kenden deze regelingen niet.

15 Nieuwe financieringsmogelijkheden via het Nationaal Warmtefonds - Programma Aardgasvrije Wijken.

Hinder door negatieve associaties

Ten slotte ervaart de gemeente de agressieve communicatie van de energieleveranciers als nadelig. Eerder werd al aangegeven dat negatieve ervaringen met de communicatie over de energietransitie invloed hebben op de beleving van inwoners. Dit leidt tot een bevooroordeeld beeld bij inwoners van de gemeenten. Daarbij helpt het ook niet dat mensen van alle kanten worden aangesproken; de ‘boel’ is erg gefragmenteerd. Het is ‘te veel, te ingewikkeld’. ‘Wat is nou waar?’ zijn enkele reacties van inwoners.

De professionals merken dat inwoners de plannen rond de energietransitie associëren met de manier waarop zij door energieleveranciers zijn benaderd. Dat leidt tot wantrouwen. Hierdoor zijn ze minder bereid om in gesprek te gaan met de gemeente over dit thema. De gemeenten zien momenteel weinig kans om iets aan de agressieve benadering van de energieleveranciers te doen.¹⁶ *“Er is echt sprake van wildgroei. De vraag is of de gemeente een boodschap zou moeten willen uitdragen over de aanpak van de energieleveranciers en inwoners hierover zou moeten informeren”* (Gemeente Arnhem).

16 Per 1 januari 2021 is de aangescherpte Gedragscode Consument en Energieleverancier van kracht. Hierin staan de gedragsregels voor de werving van consumenten voor energiecontracten (In gesprek met ACM over de aangescherpte Gedragscode Consument en Energieleverancier | Energie-Nederland (energie-nederland.nl)).



6

Bouwstenen om de participatie te bevorderen

In dit hoofdstuk staan we stil bij enkele opvallende bevindingen over de focusgroepen. Vervolgens bespreken we de bouwstenen die zijn opgehaald bij inwoners, sleutelfiguren, professionals en experts om de participatie van de groep inwoners met een migratieachtergrond te versterken.

De meerwaarde van de focusgroepen

De focusgroepen hebben ervoor gezorgd dat er verbinding ontstond tussen de inwoners en professionals. Tijdens de bijeenkomsten van de focusgroepen werd zichtbaar dat de twee perspectieven bij elkaar kwamen. Ze gingen met elkaar het gesprek aan, er werden over en weer vragen gesteld én er ontstond verbinding. De gemeenten vroegen wat nu zou helpen. Moesten ze naar buurthuizen gaan?

Ze gingen met elkaar op zoek naar manieren om hoe de aanwezige inwoners met een migratieachtergrond en hun achterban meer betrokken konden worden bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik. Het was mooi om te zien dat naarmate de inwoners meer te horen kregen over de energietransitie, ze ook meer geïnteresseerd werden om er actief aan deel te nemen. De aanwezige inwoners boden aan om zich als vrijwilliger of sleutelfiguur in te gaan zetten om hun achterban actief te betrekken bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik. Na de focusgroepen zijn de initiatieven nog verder uitgebreid. In de gemeente Arnhem heeft Huis voor de Wijk vervolgens de samenwerking opgezocht met de Energiebank Arnhem. Een contactpersoon bij het Huis voor de Wijk heeft verschillende personen voorgesteld als 'voortrekkers' om in Immerloo, Malburgen Oost en Duifje inwoners te benaderen om de voordelen van energietransitie (duurzaamheid – isolatie – terugbrengen gasgebruik, inkoop goedkopere duurzame energie en algeheel woongenot) op hun eigen culturele manier door te geven.

Ideeën en suggesties van inwoners en professionals

De inwoners met een migratieachtergrond, sleutelfiguren, professionals en experts geven verschillende ideeën en suggesties over hoe de groep inwoners met een migratieachtergrond goed voor te lichten over de energietransitie en participatie te bevorderen. Daarbij is het van belang dat de voorlichting wordt verbeterd. Die kan gaan over hoe je duurzaam met energie omgaat, maar ook over plannen om van het aardgas af te gaan. Vooral de interactie en dialoog tussen professionals en inwoners zou centraal moeten staan. Een overkoepelende netwerkbenadering moet richting geven aan de manier van beleid uitvoeren en maken, waaronder het aanbieden van cursussen en workshops, bijeenkomsten en het inzetten van rolmodellen/ energieambassadeurs.

BOTTOM-UP EN INTEGRAAL

De focus zou in eerste instantie meer moeten liggen op voorlichting en bewustwording, waarmee nieuwe positieve manieren van handelen worden aangemoedigd (in plaats van dat het 'verkeerde' wordt afgestraft). Reflecteren op eigen handelen en welke waarde dat heeft is daarbij belangrijk. Het zou helpen om duurzaam energieverbruik niet meteen te verplichten, maar mensen eerst een voortraject te laten volgen, gericht op bijvoorbeeld hun persoonlijke kijk en ervaring over energiebesparing. Dit voorkomt weerstand of onvrede.

Het gaat om het beschouwen van duurzaam energieverbruik en de energietransitie als onderdeel van een bredere aanpak; het vraagstuk raakt ook andere thema's waar men voor uitdagingen staat, zoals de gezondheid en armoede. Deze onderwerpen, die aansluiten bij de leefwereld van de mensen, zouden een goede ingang kunnen zijn. Er wordt veel waarde gehecht aan het bottom-up, actief en persoonlijk bereiken van de doelgroep. Ook worden verschillende concrete suggesties gegeven hoe de informatievoorziening en voorlichting over de energietransitie effectief kunnen worden ingevuld.



INFORMATIEVOORZIENING

De energietransitie gaat veel vragen van de inwoners en is een grote sociale opgave waarbij inclusiviteit van groot belang is. Om dat te bereiken moet de informatievoorziening in voor de doelgroep begrijpelijke taal.

Brieven

Een brief moet leesbaar zijn voor mensen die de Nederlandse taal niet machtig zijn. De inwoners vragen of voortaan in de brieven meer gebruik kan worden gemaakt van foto's en afbeeldingen, of dat (de introductie van) een brief meertalig beschikbaar is in het Nederlands, Engels, Turks en Arabisch. Inwoners zeggen hierover: *"De kern blijft: weinig tekst, veel plaatjes"* (inwoner Immerloo). *"Het hoeft geen ellenlange brief te zijn van vijf pagina's, maar moet wel aangeven wat de bedoeling is, wanneer de bijeenkomst is en wat de details zijn op een vrijblijvende manier en ook in diverse talen"* (inwoner Overvecht-Noord).

De betrokkenen vanuit de gemeente lopen hier echter tegen het gemeentebestuur aan, waarin is vastgelegd dat de gemeente uitsluitend communiceert in het Nederlands (zie ook hoofdstuk 4). De informatie op de gemeentewebsite kan dan wel weer makkelijk worden vertaald, maar de inwoners stellen dat deze website maar heel beperkt wordt bekeken.

De inwoners benadrukken dat ze het van belang vinden dat de brieven persoonlijk aan hen gericht zijn. Dit voorkomt ook verwarring met commerciële post. Het zou daarom niet alleen helpen als een brief op naam wordt geadresseerd, maar ook als ergens komt te staan dat de brief belangrijk is. Ook met plaatjes kan snel duidelijk worden gemaakt dat de brief belangrijk is. Ze kunnen dan bijvoorbeeld andere mensen uit hun omgeving (familie, kennis of vrienden) vragen om de brief voor hun te lezen.

Cursussen/workshops

Het aanbieden van cursussen vinden veel inwoners belangrijk. Ze hebben ook concrete ideeën over de inhoud en organisatie van de cursussen. De cursus zou naast tekstuele voorlichting ook kunnen bestaan uit presentaties van praktische voorbeelden met foto's, filmpjes en een quiz ter inspiratie. Om inwoners voor een langere tijd mee te krijgen moet er stap voor stap worden gewerkt.

De eerste bijeenkomst moet vooral om de deelnemers gaan, ter kennismaking en over hun persoonlijke situatie. Vervolgens kan bij de volgende bijeenkomsten worden ingegaan op thema's: *"Hoe gebruik je energie, laat ze praten over hun ervaringen, hoe gaan ze er thuis mee om?"*. Ook wordt aangegeven dat het van belang is om continu de beoogde boodschappen te blijven herhalen.

Het duurt even voordat iemand zijn/haar gedrag kan veranderen. Verder wordt er een aantal randvoorwaarden genoemd waarmee rekening moet worden gehouden:

- Onder schooltijd, zodat mensen beschikbaar zijn.
- Veilige plek (bv. in buurthuis of bij een stichting).
- Opvang voor kinderen.
- Overdag, niet 's avonds (bv. voor vrouwen die op de kinderen passen).
- Niet ver van huis.
- Informele setting.
- Iets lekkers bij de koffie/thee.

Ook werkt het stimulerend wanneer er een soort tegemoetkoming staat tegenover hun aanwezigheid. Als voorbeeld wordt het certificaat genoemd dat inwoners kunnen ontvangen als ze deel hebben genomen aan de cursus, of het ontvangen van een map waarin ze alle papieren van de cursus kunnen bewaren. Ook excursies naar relevante plekken zouden kunnen inspireren, bijvoorbeeld naar een waterzuiveringsinstallatie waarbij je een beeld krijgt hoeveel het kost het om schoon water thuis te krijgen. Een inwoner zegt: *"Dingen zien met de eigen ogen blijft langer hangen, dan alleen dingen op papier toegezonden te krijgen"* (inwoner Overvecht-Noord).

Thema's en praktische tips geven

De koppeling van energiebesparing met de gezondheid van mensen, met de natuur en milieu. Dat zijn voor de inwoners met een migratieachtergrond belangrijke invalshoeken. Duurzaamheid en milieu, zorgen voor elkaar en voor de omgeving, worden door de inwoners als belangrijke waarden gezien. Zo legt een aantal inwoners de koppeling met hun religie, waarbij de volgende punten worden benoemd: verspilling van voedsel is een zonde en ook het zuinig zijn op water wordt aangemoedigd. Verder worden zorg voor de aarde en voor de medemens, maar ook voor dieren en de natuur als belangrijke waarden gezien. Om dit als invalshoek te nemen en koppelingen te leggen tussen verschillende thema's, kun je volgens diverse inwoners meer mensen bereiken en motiveren. Een huiseigenaar vertelt: *"Winst voor jezelf en je portemonnee en winst voor je medemens. En het heeft ook betrekking op je geloof. Moet je je planeet verpesten voor dieren en planten en kinderen, dan bevind je je helemaal niet op het goede pad"* (huiseigenaar in Rotterdam).

Mensen willen doorgronden wat het precies oplevert als ze meedoen (bv. door van het aardgas af te gaan). Het kan gaan om een financiële opbrengst, werkgelegenheid, activiteiten voor de inwoners.



Een inwoner noemt dat het zinvol kan zijn om een filmpje te laten zien dat als je zuinig bent op het klimaat, dit ook van betekenis is voor andere mensen elders in de wereld. Hiermee worden de thema's onderdeel van hun leefwereld.

Er is behoefte aan praktische tips die je thuis zelf kan gebruiken, zoals manieren om tocht buiten te houden, het gebruik van spaarlampjes, of hoe je zuinig met energie kunt omgaan door de lampjes van elektrische apparaten uit te zetten of door de verwarming lager te zetten. Het zou mooi zijn als je bijvoorbeeld vanuit de woningcorporatie of bij het kopen van een woning hierop gewezen wordt.

Centraal informatiepunt

Inwoners hebben behoefte aan mensen die deskundig zijn en bij wie je terecht kan voor het aanvragen van een nieuwe ketel of andere energie-gerelateerde vragen. Contactpersonen die niet alleen meekijken met het technische plaatje, maar ook met het kostenplaatje. Er is argwaan ontstaan tegen energieleveranciers, die met hun campagnes en commerciële (intimiderende) benadering veel ergernis en wantrouwen veroorzaken, zo werd duidelijk in hoofdstuk 4. Meer grip op de versnipperde informatie hierop vanuit de overheid, of vanuit de groepen zelf zal de inwoners erg helpen. Een algemeen meldpunt in de wijk met betrouwbare mensen kan hierbij helpend zijn. Er zou per wijk een denktank kunnen komen, op een centrale plek, die als aanspreekpunt dient voor de inwoners.

ROLMODELLEN EN NETWERKBENADERING

Inwoners vinden dat de aanpak van de gemeente te weinig bottom-up is verlopen. Inwoners met een migratieachtergrond hebben behoefte aan contactpersonen die alert zijn op cultuurverschillen. Het wordt belangrijk gevonden om óók voorlichting en informatie te krijgen van iemand die dichtbij de groep staat en hun situatie (cultureel, financieel, sociaal) begrijpt. In de voorlichting kan ook meer ruimte komen voor de persoonlijke (huis aan huis) en gemeenschapsaanpak (bijeenkomsten in buurthuizen, sociaal-maatschappelijke organisaties), en een combinatie van beiden. De inwoners geven aan hoe je als professional toegang kan krijgen tot de doelgroep. Een inwoner uit Overvecht-Noord noemt dat het belangrijk is om je als professional te mengen onder de inwoners met een migratieachtergrond. Ook kan het inzetten van sleutelfiguren of rolmodellen voor een natuurlijke ingang zorgen. Deze sleutelpersonen kunnen bijvoorbeeld ook ingezet worden in de wijk bij een centraal informatiepunt om inwoners op een laagdrempelige manier te informeren.

“Je moet zorgen dat je wordt uitgenodigd. Je moet naar de moskeeën en buurthuizen, je moet naar de feesten. En heel belangrijk is dat je een sleutelfiguur in zo'n groep kan vinden. Die moet ook echt in de groep zitten, iemand die gerespecteerd wordt en aanzien heeft. Intermediair/ambassadeur. Zo'n iemand kan het naar de groep toe communiceren, de woorden gebruiken en vertalen in de eigen taal. Eigen normen zoals zij het beleven, en eigen cultuur. Van hart tot hart, iemand die in bloed achter je staat, i.p.v. iemand die alleen heeft gestudeerd, die helemaal pro duurzaam energieverbruik is en de problematiek hier niet herkent”

(inwoner Overvecht-Noord).

Het gaat erom om aan te sluiten bij de leefwereld van de inwoners. Wat leeft er bij hen en hoe kan je bepaalde informatie op een juiste manier overbrengen? Ook wordt het inzetten van energieambassadeurs genoemd. Zij spreken de taal van de doelgroep.

“Daarom heb je ook de ambassadeurs, met hun eigen migratieachtergrond, die heel goed kunnen uitleggen wat er gebeurt in een andere taal; wat betekent het concreet? Zo kunnen ze heel veel zielen winnen, dan valt het kwartje. Ook de [informatie]bijeenkomsten zouden in de eigen taal moeten worden georganiseerd”

(inwoner Immerloo).

De verhalen laten zien dat de behoefte aan een meer horizontale netwerkaanpak groot is. Mensen uit de eigen doelgroep (met vergelijkbare problematiek) kennen de inwoners van gezicht en daarom zal er een bredere basis voor vertrouwen zijn. De 'energieambassadeurs' kunnen als het ware een leidende rol gaan spelen bij de communicatie in de wijken.

Door goede verhalen te delen zullen inwoners eerder geneigd zijn om naar bijeenkomsten van de gemeente te gaan. Deze verhalen zullen vervolgens worden verspreid binnen de galerij, wijk of familie- en vriendenkring. Een netwerkaanpak vergroot het vertrouwen waardoor inwoners langzaam maar zeker bekend raken met de thematiek. Een professional van de gemeente geeft hierbij ook aan: *“Het hoeft allemaal niet over één nacht ijs te gaan. Het kan best langzaam gaan, galerij per galerij. Zolang die goede verhalen zich maar verspreiden”* (Gemeente Arnhem).

Een netwerkaanpak met energieambassadeurs helpt bij het verstevigen van het vertrouwen in de energietransitie. Ook zorgt het ervoor dat de gemeente meer rekening kan houden met de specifieke verwachtingen/behoefte van inwoners met een migratieachtergrond omdat ze weten wat er leeft onder de groep. Ze hebben kennis over de specifieke culturele gebrui-



ken bij het koken. Hierdoor kunnen ze inspelen om mensen nieuwsgierig te maken naar hoe het is om op inductie te koken. Energieambassadeurs kunnen de informatievoorziening hierop aanpassen. Een professional van een woningcorporatie zegt: *'Er moet een verhaal komen over dat de manier van koken misschien wel anders wordt, maar dat het resultaat hetzelfde is'* (Gemeente Utrecht).

Ambassadeurs kunnen filmpjes delen waarop te zien is hoe je kunt koken op inductie. Deze kunnen via WhatsApp groepen worden verspreid. Wanneer mensen eenmaal weten dat de smaak en structuur van het eten behouden blijven, kan de gemeente veel meer mensen overtuigen om over te stappen op elektrisch koken. In de filmpjes kan niet alleen aandacht worden besteed aan de kookcultuur; je kunt bijvoorbeeld ook stap voor stap uitleggen wat er gaat veranderen, waarom de overstap naar elektrisch koken nodig is en wat dat precies van de inwoners vraagt. Instructies voor hoe je je energieverbruik kunt verminderen kunnen hier ook aan bod komen.

Inwoners vinden het van belang om bij elkaar te komen, geïnformeerd te worden en van elkaar te leren. Wanneer de basis is gelegd door een netwerk van energieambassadeurs, zijn er verschillende mogelijkheden om de inwoners op een locatie voor te lichten over het belang van dit thema. Zo kan er, met hulp van de wijkbeheergroep, een spreekuur worden georganiseerd waar de inwoners in gesprek kunnen gaan om zich te laten voorlichten en hun ideeën verder te ontwikkelen.

Het proces om een groep inwoners bij elkaar te krijgen moet goed worden begeleid. Niet iedereen is een vaste bezoeker van de buurthuizen; er bestaan op wijkniveau genoeg andere vindplekken. Verder wordt door verschillende inwoners aangekaart dat er veel gericht naar het aanspreken en betrekken van vrouwen(groepen) gekeken kan worden. Vrouwen worden gezien als belangrijke spil van het gezin en kunnen een mooie ingang vormen om thema's zoals duurzaam energieverbruik in het gezin onder de aandacht te brengen. Eerder kwam al naar voren dat zij veel koken en veel in huis zijn. Via deze vrouwen kan weer een bredere groep worden bereikt. Een andere manier is ook om scholen veel meer erbij te betrekken, op scholen komen de ouders. Het is ook een plek waar veel mensen uit de wijk contact hebben met elkaar. Hierdoor leren kinderen het belang van duurzaam met energie omgaan en gaan ze thuis in gesprek met de ouders. De gemeente Utrecht heeft bijvoorbeeld een speciaal lesprogramma 'Gasvrij thuis' waarin leerlingen van groep 6,7 en 8 van OBO De Watertoren bijvoorbeeld een zandloper voor onder de douche krijgen. Zodat zij zich ervan bewust worden hoe lang ze eronder staan.

Wanneer een filmpje met daarbij een uitnodiging breed in het netwerk wordt gedeeld onder vrouwen, zorgt dit voor een mond-tot-mond verspreiding van de manier van koken. Het gemobiliseerde netwerk kan vervolgens ook meedenken over de vorm van de bijeenkomst voor scholen, buurthuizen en gebedshuizen. Samen kunnen ze brainstormen over een energiedialoog en hoe de bijeenkomsten veel bezoekers trekken. Het is ook belangrijk om meer mannen met een migratieachtergrond te betrekken bij het gesprek over de energietransitie. Uiteindelijk zien de inwoners dat het erom draait dat zij zelf de informatie verspreiden en ook bijdragen aan de bijeenkomsten. *'De bijeenkomsten of dialogen zouden in ieder geval moeten plaatsvinden op een plek in de wijk, bijvoorbeeld op een maandagochtend voor de vrouwen en op een ander tijdstip voor de mannen'* (inwoner Overvecht-Noord). Ook het samen actief zijn in een groep en werken voor hetzelfde doel zorgt voor meer zekerheid en actie bij de groepen.



7

Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste conclusies en geven we antwoord op de deelvragen. Vervolgens presenteren we onze aanbevelingen.

Belangrijkste conclusies

De hoofdvraag van deze verkenning was: 'In hoeverre zijn inwoners met een migratieachtergrond betrokken en hoe kunnen zij meer worden betrokken bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik?'

- *'Hoe zijn deze burgers betrokken bij plannen om huurwoningen te verbeteren (of van het aardgas los te koppelen)? Zijn er specifieke drempels?'*
- *'Op welke wijze kunnen huiseigenaren uit deze doelgroep (met 'een kleine beurs') voldoende profiteren van de subsidiemogelijkheden? Zijn zij op de hoogte van mogelijkheden om energieverbruik en CO₂-uitstoot in hun koopwoningen te verminderen en in hoeverre hebben zij daadwerkelijk maatregelen genomen?'*
- *'Welke benadering is gewenst om deze inwoners goed voor te lichten en de participatie bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik te bevorderen?'*

Inwoners met een migratieachtergrond zijn relatief weinig bezig met energiebesparing en de energietransitie. Zij voelen zich niet geïnformeerd of betrokken, waardoor het onderwerp ook ver van hen afstaat en zij zich weinig kunnen of willen verdiepen in de complexe thematiek. De huiseigenaren willen de CO₂-uitstoot in hun koopwoningen verminderen, maar zijn vaak niet op de hoogte van de subsidiemogelijkheden. Zij zien de verduurzaming van hun woning, net als de huurders, als een collectieve kwestie. Waar de huurders de energietransitie als de verantwoordelijkheid van de woningcorporatie zien, zien de huiseigenaren de informatievoorziening rond de subsidiemogelijkheden rond de energietransitie als de verantwoordelijkheid van de gemeente.

Zowel belemmeringen aan de kant van inwoners als belemmeringen aan de kant van professionals staan een effectieve participatie van deze groep in de weg. Ze hebben betrekking op een gevoel van uitsluiting; het gebrek aan herkenbare voorbeelden en rolmodellen - die dichtbij de groep staan en hun situatie (cultureel, financieel, sociaal) begrijpen -; culturele gewoonten en gebruiken en een lage Nederlandse taalvaardigheid. Ook inwoners zonder migratieachtergrond ervaren obstakels. De participatie van inwoners bij de energietransitie en duurzaam energieverbruik in het algemeen blijkt een uitdaging. Momenteel zijn er wel speciale regelingen voor huiseigenaren met een kleine beurs, maar deze zijn niet tot onvoldoende bekend bij deze groep. Ook is sprake van een gebrekkige of gefragmenteerde informatievoorziening. En de ingewikkeldheid van subsidieaanvragen en regelingen is groot, waardoor ook niet alle groepen inwoners voldoende kunnen profiteren van de subsidiemogelijkheden. Andere belemmeringen zijn een top-down benadering - met een focus op doelstellingen - van de energietransitie en de hoge kosten (dit geldt helemaal voor de groepen met een lage sociaaleconomische status, die bijvoorbeeld met andere pannen moeten gaan koken).

Er is (nog) weinig aandacht voor inclusiviteit en diversiteit in de energietransitie. Veel bestaand onderzoek wijst in de richting van meer variatie in het participatie-aanbod als oplossing voor het representatieprobleem. Wil je mensen met een migratieachtergrond betrekken, dan moet je niet alleen rekening houden met hun sociaal economische situatie, maar ook met hun specifieke culturele achtergrond en welke communicatie daarbij het beste aansluit. Een meer gedifferentieerde gemeentelijke aanpak wordt aanbevolen. Gesprekken met inwoners zijn daarbij belangrijk en cruciaal is dat de mensen die deze gesprekken voeren inclusieve competenties hebben. Empowerment is het doel van deze gesprekken.

In de praktijk wordt niet altijd voldoende aandacht besteed aan het investeren in het perspectief van de inwoners. Hoe kijken zij tegen de energietransitie aan? Waar liggen hun behoeftes? Wat hebben zij voor ideeën? De energietransitie is een complex



vraagstuk waarbij naar voren komt dat de leefwereld van de mensen niet altijd aansluit bij de (technische) systeemwereld. Zowel inwoners als professionals hebben hun redenen waarom zij wel of niet betrokken zijn bij de energietransitie. Bovenal blijkt dat professionals en beleidsmakers het volwaardig laten participeren van inwoners – in het bijzonder inwoners met een migratieachtergrond – moeilijk vinden. Er is zowel bij inwoners als professionals veel bereidheid en enthousiasme om zich in te zetten en de participatie te versterken. Dit kwam naar voren tijdens de focusgroepen waarin inwoners en professionals met elkaar aan de slag gingen om oplossingen te bedenken.

In het laatste empirische hoofdstuk (hoofdstuk 6) zijn al ideeën en suggesties – bouwstenen - beschreven om inwoners met een migratieachtergrond op een effectieve manier te betrekken bij de overstap naar duurzame energie. De bouwstenen zijn: bottom-up, op een actieve en persoonlijke manier; een goede informatievoorziening; en het gebruikmaken van rolmodellen en een netwerkbenadering. Op de laatste deelvraag geven wij uitgebreid antwoord in onze aanbevelingen.

Dit onderzoek is te kwalificeren als ‘verkenkend van aard’ en daarom zijn de resultaten niet te generaliseren naar de gehele groep inwoners met een migratieachtergrond. Het is van belang om rekening te houden met de sociale, economische en culturele diversiteit van de groep inwoners met een migratieachtergrond. Binnen deze groep zijn subgroepen te onderscheiden zoals statushouders, inwoners die hier al jarenlang wonen, laag- en hoger opgeleiden en inwoners met een hoge en lage sociale economische status. Daarbij hebben niet alle inwoners met een migratieachtergrond een beperkte (Nederlandse) taalvaardigheid, maar zijn er duidelijke verschillen naar generatie en opleidingsniveau. Eveneens zijn er verschillen tussen de ervaringen van huiseigenaren en huurders.

Aanbevelingen

Zowel de belemmeringen als bouwstenen zijn gebaseerd op het perspectief van de inwoners en professionals en bieden veel aanknopingspunten voor verbetering. In deze paragraaf geven we antwoord op de vraag welke benadering gewenst is om inwoners goed voor te lichten en de participatie bij de energietransitie te bevorderen. We doen op basis van de bevindingen uit de beknopte literatuurstudie, ‘good practices’ en de empirische resultaten concrete aanbevelingen aan gemeenten en haar stakeholders - zoals woningcorporaties, energieleveranciers, wijkorganisaties etc. - met betrekking tot wijkgerichte voorlichting en participatie.

Een inclusieve reis voorwaarts

Het is nodig om actief in te zetten op de participatie van alle inwoners. Juist ook voor die groepen waarvoor dat moeilijker is. Dit onderzoek laat zien dat inwoners met een migratieachtergrond extra aandacht moeten krijgen. Onze eerste aanbeveling luidt:

“Maak van de energietransitie en het duurzaam energieverbruik een gedeeld en integraal vraagstuk waarin specifiek aandacht is voor inwoners met een migratieachtergrond”.

Schep daarbij voldoende randvoorwaarden voor specifieke groepen zoals huiseigenaren en huurders (waaronder ook inwoners met een kleine beurs). Hierdoor worden zij in de gelegenheid gesteld om gebruik te maken van regelingen en voorzieningen. Geef ze de kans om mee te ‘kunnen’ doen. Bijvoorbeeld door als gemeente de Energiebox (of iets soortgelijks) in te zetten. Ook kan het ontwikkelen van een regeling ‘niet kunnen investeren wel kunnen profiteren’ een mogelijkheid zijn. Dit houdt in dat iemand geen eigen bijdrage hoeft te investeren, maar wel zijn huis kan isoleren. Meer laagdrempelige opties zijn het uitdelen van pannen waarmee je op een inductiekookplaat kan koken. Ook collectieve ontzorgmodellen zoals maatschappelijke energiedienstenbedrijven (ESCo) zouden een uitkomst kunnen bieden.^{17,18}

Zie bovenal de energietransitie als sociaal vraagstuk met inclusief werken als cruciaal onderdeel. Relateer duurzaamheidsvraagstukken in de uitvoering aan andere maatschappelijke vraagstukken zoals armoede, schulden, gezondheid, opvoeding en veiligheid. Bijvoorbeeld door (energie)armoede te koppelen aan duurzaam omgaan met energie en de energietransitie – om zo hoge energiekosten te voorkomen. Energiearmoede verdient meer aandacht zowel in het beleid als de uitvoering (zoals in het kader bij de ‘good practices’ over de gemeente Arnhem is beschreven).

17 Het Klimaatverbond Nederland zet zich ervoor in dat iedereen mee kan doen in de energietransitie. Samen met inmiddels 16 gemeenten en andere partners gaan zij aan de slag om dit mogelijk te maken door middel van zogenaamde energiedienstenbedrijven. Een energiedienstenbedrijf, ook wel ESCo (Energy Service Company), is een partij die op basis van een energieprestatiegarantie verduurzaming van vastgoed verzorgt (Kom je nog terug? (klimaatverbond.nl)).

18 Een maatschappelijke ESCo wordt vormgegeven als een samenwerkingsverband van bewoners, gemeenten en bedrijfsleven. Het dient als een ontzorgende organisatie die in staat is belangen te verbinden en een business case te bouwen waardoor iedereen, financieel en technisch ontzorgd, deel kan nemen in de uitvoering.



Informatievoorziening en communicatie

Op het terrein van de beperkte en gefragmenteerde informatievoorziening en communicatie kunnen gemeenten en stakeholders veel vooruitgang boeken. De tweede aanbeveling luidt:

“Richt je op een goede informatievoorziening en inclusieve communicatie”.

Gebruik voor de doelgroep begrijpelijke taal, die aansluit bij hun leefwereld. Dit kan door in brieven veel gebruik te maken van beeldmateriaal waaronder pictogrammen. Maak ook gebruik van andere manieren om te communiceren. Bijvoorbeeld het uitwisselen van informatie via whatsappgroepen of het verspreiden van inspirerende video's. Een mooie manier om de inwoners echt te bereiken, is door actief de wijk in te gaan en met inwoners in gesprek te gaan. Zoek de inwoners op zoals het eerder genoemde voorbeeld van de Karavaan.

Ook moet geïnvesteerd worden in het geven van voorlichting bijvoorbeeld door het organiseren van cursussen/workshops. Houd hierbij rekening met belangrijke randvoorwaarden: herhaling en praktische voorbeelden.¹⁹ Investeer als gemeente in projecten die gericht zijn op het geven van voorlichting over energiebesparing en duurzame energie op scholen. De gemeente Utrecht heeft bijvoorbeeld een lesprogramma Gasvrij Thuis waarin kinderen op een speelse wijze kunnen leren over duurzaam energieverbruik.

Aan bekendheid en toegankelijkheid van regelingen en subsidies moet ook aandacht worden besteed. Huiseigenaren en huurders, waaronder ook inwoners met een kleine beurs, moeten actief worden gewezen op de mogelijkheden voor subsidies. De overheid kan bijvoorbeeld ook meer bekendheid geven aan het Nationaal Warmtefonds.

¹⁹ Zie ook de infographic met zeven tips voor inclusieve communicatie over het coronavirus: <https://www.kis.nl/artikel/infographic-7-tips-voor-inclusieve-communicatie-over-het-coronavirus>.

Netwerkbenadering

Het betrekken van inwoners met een migratieachtergrond, dient vooral op een bottom-up, actieve en persoonlijke manier te gebeuren. De derde aanbeveling luidt:

“Maak gebruik van een netwerkbenadering door aan te sluiten bij bestaande (sociale) structuren en door het inzetten van sleutelfiguren”.

Zorg ervoor dat deze groep inwoners zich ook herkent in de voorbeelden, dat het óók hen aangaat en dat zij er ook bij horen. Sluit aan bij bestaande structuren, door aanwezig te zijn in buurthuizen of scholen of via moeders. Zet sleutelfiguren, vrijwilligers of ervaringsvrijwilligers/-deskundigen in (inwoners die bijvoorbeeld al koken op een inductiekookplaat of zonnepanelen hebben aangeschaft).

Mensen bij elkaar brengen en het gesprek aangaan

De focusgroepen hebben een toegevoegde waarde gehad. Hier ontstond verbinding en werd met elkaar gezocht naar manieren om de participatie te versterken. De vierde aanbeveling luidt:

“Zorg vroegtijdig voor verbinding met inwoners met een migratieachtergrond en zorg ervoor dat je met elkaar het gesprek aan gaat”.

Beleidsmakers en uitvoerend professionals moeten van gebaande paden af durven gaan. Stap uit het systeem waarin de focus nog teveel ligt op het behalen van doelstellingen. Het is cruciaal om inwoners met een migratieachtergrond in een zo vroeg mogelijk stadium te betrekken zodat zij mee kunnen denken én doen. Hierdoor krijgen ze een gelijkwaardige positie in het proces. Manieren om deze groep te betrekken zijn ze actief te laten participeren in het maken van plannen gericht op de energietransitie, in een klankbordgroep mee te denken met de plannen of door ze de rol te laten vervullen als organisator/gespreksleider van een energiedialoog in de wijk. Investeer in het organiseren van (creatieve) bijeenkomsten waarin inwoners én professionals samen komen. Maak hierbij bijvoorbeeld gebruik van organisaties die een netwerk hebben van migrantenorganisaties of sleutelfiguren in een betreffende wijk²⁰ om bewust de verbinding met deze groep inwoners op te zoeken.

²⁰ De focusgroepen die wij hebben georganiseerd door gebruik te maken van ons eigen netwerk zijn hier een voorbeeld van.



Gemeenten zouden samen met stakeholders en inwoners een participatief traject kunnen starten. Dat zou kunnen bestaan uit dialoogbijeenkomsten, waar wordt besproken wat drempels zijn en hoe men met elkaar daar een oplossing voor kan vinden. Door zo'n interactieve werkwijze kunnen professionals én inwoners met elkaar bouwen aan een duurzame aanpak.²¹

De gemeente en haar stakeholders kunnen ook inwonersinitiatieven faciliteren (met steun van het Rijk). Bijvoorbeeld door geld vrij te maken zodat inwoners een instructievideo kunnen opnemen over hoe je zonder gas ook lekker eten kan bereiden.

Tot slot noemen wij de mogelijkheid om naar de inwoners met een migratieachtergrond toe te gaan en om achter de voordeur te komen. Eenzelfde ontwikkeling zien we nu bij de aanpak van armoede en schulden, waar in het kader van vroegsignalering en preventie actief wordt ingezet op 'outreaching werken'. Ervaringswerkers bellen aan bij de mensen thuis en kunnen mensen hulp aanbieden. Tijdens dit soort gesprekken is het mogelijk om ook duurzaam energieverbruik of energiearmoede bespreekbaar te maken (waardoor kosten ook kunnen worden beperkt). Ga in gesprek met de inwoners.

21 Het Verwey-Jonker Instituut heeft recent een participatief traject uitgevoerd voor de gemeente Katwijk met betrekking tot de integrale en preventieve armoedeaanpak (<https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/samen-tegen-armoede-in-katwijk-integraal-preventie/>).



Aedes (2019). *Dossier huurwoningen verduurzamen met subsidie*. Verkregen op 5 oktober 2020, via: <https://www.aedes.nl/artikelen/energie-en-duurzaamheid/achtergrond/huurwoningen-verduurzamen-met-subsidie.html#ISDE>

Arnhem AAN (2019). *De Arnhemse aanpak van de wijkgerichte energietransitie*. Gemeente Arnhem: Arnhem.

Beers, P. J., Oxenaar, S., & Notermans, I. (2019). *Burgers, overheden, en de transitie naar aardgasvrije wijken: Monitoring en wetenschappelijke inzichten over burger- en overheidsparticipatie*. Drift for Transition: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Bellaart, H., Day, M., & Hamdi, A. (2017). *Wijkteams en diversiteit*. Kennisplatform Integratie & Samenleving: Utrecht.

Binnenlands Bestuur (2019). *Provincies: Inwoners betrekken bij energietransitie loont*. Verkregen op 1 oktober 2020, via: <https://www.binnenlandsbestuur.nl/energietransitie-participatie>

Blaauw (2020). *Op naar een aardgasvrij Nederland: Rapportage van het publieksonderzoek naar de communicatie rondom het Programma Aardgasvrije Wijken*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties: Den Haag.

Bronsvort, I., Hoffman, J., & Hajer, M. (2020). *Vormgeven aan inclusieve ontmoetingen in de energietransitie*. Urban Futures Studio: Universiteit Utrecht.

Buijs, A.E., Langer, F., & De Vries, S. (2006). *Een andere kijk op groen*. Wageningen: Wetenschappelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

Burn, S. M., Winter, P. L., Hori, B., & Silver, N. C. (2012). Gender, ethnic identity, and environmental concern in Asian Americans and European Americans. *Human Ecology Review*, 136-145.

Feenstra (2008). *Nationale Monitor Energietransitie. Blik op de toekomst: beleving van de Energietransitie onder Nederlanders*. PowerPoint Presentation (feenstra.com).

Van Hal, L., Hermes, J., Koch, K., & Yilmaz, C. (2019). *Kompas voor inclusieve communicatie: Een procesbeschrijving voor professionals en organisaties in het publieke domein*. Kennisplatform Integratie & Samenleving: Utrecht.

Gemeente Arnhem (oktober 2020). *De Arnhemse Aanpak Energie Armoede (2020-2023)*.

Gemeente Arnhem (2019). *New energy made in Arnhem: Programma 2020-2030*. Gemeente Arnhem: Arnhem.

Gemeente Utrecht (2020). *Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) warmtetransitievisie*. Gemeente Utrecht: Utrecht.

Gemeente Utrecht (2019). *Proeftuin Aardgasvrije Wijken – Overvecht*. Gemeente Utrecht: Utrecht.

Klimaatverbond Nederland (2020). *Inclusieve participatie in de energietransitie*. Arnhem: Klimaatverbond Nederland.

Laconi, P. (1 februari 2021). Onderzoek naar burgerpanels bij wind- en zonneparken. [Onderzoek naar burgerpanels bij wind- en zonneparken | Het Parool](#).

Overheid in contact (2019). Onderzoek naar inclusieve communicatie in Rotterdam: De resultaten hebben ons wakker geschud. Verkregen op 1 december 2020, via: <https://www.overheidincontact.nl/onderzoek-naar-inclusieve-communicatie-in-rotterdam-de-resultaten-hebben-ons-wakker-geschud/>

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (2021). *Magazine bewonerservaringen aardgasvrij januari 2021*. Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving: Den Haag.



Planbureau voor de Leefomgeving (2019). *Klimaatakkoord: Steviger beleidspakket, maar doel van 49% emissiereductie naar verwachting niet gehaald*. Planbureau voor de Leefomgeving: Den Haag.

Programma Aardgasvrije Wijken (2020). *Stappenplan wijkprofielen: Hoe leer ik mijn wijk kennen en maak ik een wijkprofiel?* Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties: Den Haag.

Rijksoverheid (2017). *Werken in de toekomst*. Den Haag: Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

SCP (2020). *Op weg naar aardgasvrij wonen*. Sociaal en Cultureel Planbureau: Den Haag.

Stedin (2020). *Overvecht-Noord heeft het rijk nu nodig in omslag naar aardgasvrij*. Verkregen op 1 december 2020, via: <https://www.stedin.net/over-stedin/pers-en-media/persberichten/overvecht-noord-heeft-het-rijk-nu-nodig-in-omslag-naar-aardgasvrij>

TNO (2020). *White paper: Energy poverty and the energy transition*. ENGAGER COST Action.

TNO (2020). *De sociale aspecten van de energietransitie*. Verkregen op 1 oktober 2020, via: <https://www.tno.nl/nl/aandachtsgebieden/energietransitie/roadmaps/naar-een-breed-gedragen-energietransitie/de-sociale-aspecten-van-de-energietransitie/>

Gemeente Arnhem (2020). *De Arnhemse Aanpak Energie Armoede 2020-2023*. Arnhem: Gemeente Arnhem.

RVO (2020). *Investeringssubsidie duurzame energie*. Den Haag: RVO.



Bijlage 1 Onderzoeksaanpak

Dit onderzoek bestaat uit verschillende onderdelen: beknopte literatuurstudie naar inclusie bij de energietransitie en 'best practices', interviewgesprekken met inwoners (huiseigenaren en huurders), interviewgesprekken met professionals (direct betrokken bij de energietransitie), interviewgesprekken met beleidsmakers van twee ministeries, focusgroepen met inwoners en professionals, een expertmeeting en (digitale) bijeenkomst om de kennis te verspreiden.

LITERAATUURSTUDIE

De literatuurstudie is uitgevoerd door zoektermen gerelateerd aan inclusie bij de energietransitie in te voeren in Google Scholar. Daarnaast is er via 'snowballing' literatuur verzameld en is gebruikgemaakt van de literatuur die werd aangeleverd door verschillende experts.

INTERVIEWS, GROEPSPREKKEN, FOCUSGROEPEN EN EXPERTMEETING

Diepte-interviews. In totaal is er met twaalf inwoners en sleutelfiguren met een migratieachtergrond gesproken in Overvecht-Noord en met acht inwoners en sleutelfiguren met een migratieachtergrond in de Arnhemse wijk Immerloo. In Immerloo was het de bedoeling met meer inwoners te spreken, maar vanwege de coronamaatregelen zijn enkele inwoners gedurende het proces afgehaakt. Om ook nog het perspectief van huiseigenaren met een migratieachtergrond mee te nemen, is gesproken met inwoners uit Rotterdam. De diepte-interviews met huiseigenaren en huurders duurden gemiddeld een half uur. De gesprekken zijn vanwege de beperkingen rondom corona telefonisch gevoerd. Tijdens de gesprekken hebben we de inwoners gevraagd naar waar ze aan moeten denken als ze het woord energietransitie of duurzaam energieverbruik horen, hoe zij betrokken zijn bij de energietransitie of bij duurzaam energieverbruik, wat drempels zijn en wat voor hen een passende benadering is om hen meer te betrekken.

Interviews met beleidsmakers. Eveneens hebben we twee interviews afgenomen met beleidsmakers van het ministerie van Economische Zaken (betrokken bij subsidies gericht op de

energietransitie) en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (betrokken bij participatie, het programma Aardgasvrije Wijken).

Groepsgesprekken met professionals. In de groepsgesprekken met de Utrechtse professionals waren vijf mensen betrokken (projectleider Transitieplan Overvecht-Noord aardgasvrij, initiatiefnemer netwerkorganisatie, projectleider Gasvrij Thuis, projectleider Energietransitie Gemeente Utrecht en wijkconsulent woningcorporatie), bij de groepsgesprekken met de Arnhemse professionals waren in totaal vijf mensen aanwezig (directeur Energiebank Regio Arnhem, bestuursadviseur Gemeente Arnhem, externe beleidsadviseur Gemeente Arnhem, adviseur woningcorporatie en trainee Participatie). De groepsgesprekken met de professionals van de gemeenten hebben fysiek plaatsgevonden in Utrecht (op het Verwey-Jonker Instituut) en in Arnhem (op het gemeentehuis). Tijdens deze groepsgesprekken hebben we kort iets over ons onderzoek verteld, waarna we op basis van verschillende stellingen de dialoog (en discussie) zijn aangegaan.

Focusgroepen. Aanvullend zijn er twee digitale focusgroepen georganiseerd, waarbij zowel de inwoners als de professionals met elkaar in gesprek gingen. Tijdens de gesprekken werden beide perspectieven op de participatie van inwoners met een migratieachtergrond gepresenteerd, en werd gekeken of aldus voor beide partijen een herkenbaar beeld werd geschetst. Ook ging er extra aandacht uit naar oplossingsrichtingen voor het vervolg, en wat hierbij aandachtspunten zijn in het benaderen van inwoners met een migratieachtergrond. De gesprekken duurden ongeveer anderhalf uur waarbij vooral het voeren van een dialoog centraal stond. Op basis van verschillende stellingen (ik wil meer betrokken worden bij de energietransitie) en vragen (bv. waar denk je aan als je het woord energietransitie hoort? Of wat is voor jou een goede manier om je te betrekken bij de plannen gericht op de energietransitie?) hebben we het gesprek gevoerd. We hebben vooral veel ruimte gelaten voor het open gesprek en de verbinding tussen de inwoners en de professionals.



Bij de Utrechtse bijeenkomst waren acht mensen aanwezig, waarvan vijf inwoners van Overvecht-Noord en drie professionals van de gemeente Utrecht (projectleider Energietransitie Gemeente Utrecht, wijkconsulent woningcorporatie en initiatiefnemer netwerkorganisatie). Vooraf aan de bijeenkomst zijn de betrokken inwoners in een WhatsApp-groep op een laagdrempelige manier geïnformeerd over het onderzoek en het doel en de inhoud van de focusgroep, om zo een veilige omgeving te creëren zodat ze zich op hun gemak voelden tijdens de focusgroep. Verder is ook contact geweest met een sleutelpersoon die dichtbij de inwoners staat. Ook na de bijeenkomst is er op deze manier nog contact geweest, gezien hun bereidheid om na de focusgroep betrokken te blijven in het verbreden en inclusief maken van de aardgasvrije aanpak in Overvecht. De inwoners hebben aangegeven dat hun contactgegevens gedeeld mochten worden met de professionals van de gemeenten om vervolgstappen te kunnen nemen.

In de Arnhemse context waren er zes mensen aanwezig, waarvan twee inwoners van de wijk Immerloo en vier professionals (bestuursadviseur Gemeente Arnhem, externe beleidsadviseur Gemeente Arnhem, energieambassadeur en een wijkprofessional) uit de gemeente Arnhem. In de focusgroep in Arnhem waren de energieambassadeur en wijkprofessional aanwezig, om zo de brug te kunnen slaan tussen de professionals en de inwoners.

Voor het werven van de inwoners hebben we gebruik gemaakt van ons eigen netwerk maar ook van de contacten van de betrokken gemeenten. Via sleutelpersonen van migrantenorganisaties hebben we inwoners voor ons onderzoek gevonden. In de gemeente Utrecht hebben we al veel contacten met deze groep, ook in de wijk Overvecht-Noord. In de gemeente Arnhem zijn we via het netwerk van de gemeenten en relevantie organisaties zoals Huis voor de Wijk, Stichting Nisa en Kombisol in contact gekomen met inwoners met een migratieachtergrond. In de gemeente Rotterdam zijn we via een makelaar (met een migratieachtergrond) in contact gekomen met huiseigenaren.

Expertmeeting. De expertmeeting is in december 2020 georganiseerd via Teams. Hier waren acht experts aanwezig op het terrein van inclusie, participatie en energietransitie.

(Digitale) bijeenkomst. In 2021 wordt een digitale bijeenkomst georganiseerd waarin de bevindingen en aanbevelingen van ons onderzoek met een breder publiek worden gedeeld.



Bijlage 2 Twee cases Immerloo en Overvecht-Noord

We hebben ons voor de beantwoording van deze vragen gericht op twee wijken in twee gemeenten, namelijk de wijk Immerloo in de gemeente Arnhem en de wijk Overvecht-Noord in de gemeente Utrecht. De twee steden zijn geselecteerd op basis van de vergelijkbare aard van de steden (het zijn beide grootstedelijke provinciegemeenten) en een vergelijkbare migratiediversiteit (beide steden kennen een zeer hoge diversiteit, maar het aandeel personen met een Nederlandse achtergrond is een stuk groter dan in de grootste steden en hun voorsteden). Ook hebben we deze gemeenten gekozen omdat zij al veel doen op het terrein van de energietransitie zodat zij ook als voorbeeld kunnen dienen voor andere gemeenten die voor dezelfde uitdagingen staan.

1. Immerloo, gemeente Arnhem

De gemeente Arnhem werkt aan de energietransitie onder de noemer van 'Wijkgerichte Energietransitie'. In 2019 zijn de uitgangspunten vastgesteld en werd het overleg met de inwoners per wijk voortgezet of gestart, waaronder ook in de wijk Immerloo. In 2021 moet er per wijk een zogenaamde warmtevisie liggen. Hierin staat per wijk wat de route naar aardgasvrij wonen wordt. Vanwege deze warmtevisie is er in de gemeente Arnhem aandacht voor wijkgerichte participatie-aanpak, waarbij ook inclusieve aspecten een rol kunnen gaan spelen.

DE ARNHEMSE AANPAK

Net als de rest van Nederland staat ook Arnhem voor een enorme opgave. In 2021 moet voor de hele stad in beeld zijn wanneer welke wijk aardgasvrij kan worden. In totaal moeten er ruim 68.000 woningen van het aardgas af. Daarna volgt de feitelijke overstap met als doel dat in 2050 heel Arnhem een duurzame energievoorziening heeft (Energienieuws, 2019).

Door stijgende energieprijzen kunnen vooral mensen met een kleine beurs in financiële problemen komen. Wethouder Cathelijne Bouwkamp (Energie & Klimaat):

"De overstap naar schone energie is belangrijk, want de klimaatverandering wacht niet op ons. Alle Arnhemmers moeten

mee kunnen doen aan de energietransitie. We willen niet dat Arnhemmers die daar nu geen geld voor hebben, straks de rekening moeten betalen. Eerlijk en samen zijn wat mij betreft de sleutelwoorden voor onze aanpak" (Energienieuws, 2019).

Niet iedereen heeft echter de financiële draagkracht om zelf mee te kunnen betalen aan de omslag naar duurzame energie. Zeker in wijken als Malburgen, Presikhaaf en Geitenkamp moeten gezinnen soms rondkomen van 50 euro per week. Als dan de energielasten stijgen met 50 euro per maand, betekent dat een week geen eten. Begin 2020 heeft de gemeenteraad besloten dat meer aandacht moet komen voor mensen die niet zelf de financiële middelen hebben om mee te doen in de omslag naar duurzame energie. Zo moeten Arnhemmers die het niet zo breed hebben ook mee kunnen doen aan de energietransitie. Het voorkomen van energiearmoede is daarmee één van de uitgangspunten voor de gemeente Arnhem (Omroep Gelderland, 2020). Dit dwingt de gemeente ook nauw samen te werken met de bestaande netwerken in de wijken, waarbij samenwerking tussen sociale wijkteams en teams leefomgeving essentieel is (Arnhem AAN, 2019). De Arnhemse aanpak wordt hiermee niet als een hoofdzakelijk financiële opgave gezien, maar ook als een sociale opgave: *"Bewustwording en draagvlak, o.a. door het ondersteunen van informatiepunten en energiecoöperaties, door voorbeeldgedrag, en door proces- en financiële- burgerparticipatie voor wind- en zonneprojecten aan te moedigen"* (Gemeente Arnhem, 2019).

Hierbij is specifiek aandacht voor de eerder benoemde energiearmoede onder burgers in kwetsbare wijken.

TWEE PROJECTEN

Gemeente Arnhem wil driehonderd huishoudens die in 'energiearmoede' leven ondersteunen bij de energietransitie. Daarvoor is een aanvraag gedaan voor twee projecten bij de Europese Unie voor een subsidie van 595.000 euro. Ook zal de gemeente zelf 305.000 euro uittrekken voor dit traject (Omroep Gelderland, februari 2020). Bij het eerste project worden honderd huurders van sociale huurwoningen geadviseerd en geholpen om de ener-



giekosten te verlagen. Dat willen zij uitvoeren in samenwerking met woningcorporaties en het traject zal anderhalf jaar lopen. Het tweede project is gericht op tweehonderd woningeigenaren met een laag of onzeker inkomen. Naast de laagdrempelige tips krijgen zij adviezen hoe ze hun huis verder kunnen verduurzamen naar een beter energielabel. Dat project zal drie jaar lopen en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) zal onderzoek doen naar de effectiviteit.

De gemeente Arnhem heeft in oktober 2020 'De Arnhemse Aanpak Energie Armoede (2020-2023)' opgesteld waarin de aanpak wordt gepresenteerd voor een inclusieve energietransitie in Arnhem (zie ook kader in hoofdstuk 2).

Wijkgerichte aanpak

De gemeente Arnhem werkt aan de energietransitie onder de noemer van 'Wijkgerichte Energietransitie'. Dat houdt in dat met bestaande wijkinitiatieven gezorgd wordt voor de overstap op een warmte-alternatief. In 2019 zijn de uitgangspunten vastgesteld en werd het overleg met de inwoners per wijk voortgezet of gestart. In 2021 moet per wijk een zogenaamde warmtevisie liggen. Hierin staat per wijk wat de route naar aardgasvrij wonen wordt. Hier wordt gelet op de haalbaarheid en de kosten. In 2030 moet de Wijkgerichte Energietransitie de eerste (bijna) energie-neutrale wijken opleveren. In 2050 zijn Arnhemse woningen idealiter energieneutraal. Bij de aanpak wordt in grote mate gekeken naar wijkinitiatieven die nu al zijn ontplooid. Indien nodig, worden initiatieven ondersteund bij het professionaliseren. Voor inwoners met een lager inkomen, waaronder ook veel inwoners met een migratieachtergrond, komt apart gemeentelijk beleid.

De gemeente heeft ervoor gekozen om bestaande initiatieven in de wijken zoveel mogelijk te blijven ondersteunen. In 2018 is het aantal wijkinitiatieven op dit gebied gegroeid van vier naar twintig. In de wijken waar dit soort initiatieven (nog) niet van de grond komen wil de gemeente zelf het voortouw nemen (Omroep Gelderland, januari 2020).

In 2019 is door de gemeente per wijk in kaart gebracht wat de meest geschikte duurzame energiebron is. Ook is de gemeente van plan om per wijk gesprekken te organiseren met wijk-inwoners en andere partijen zoals netbeheerders, energiebedrijven en ondernemers. In die gesprekken wordt met elkaar besproken hoe en wanneer een overstap naar deze nieuwe energiebron kan worden gerealiseerd. Om ervaring op te doen is gemeente Arnhem een pilot gestart met energiecoaches in de wijken Geitenkamp, Het Broek en Vredenburg/Kronenburg. Bij de 35 betrokken huishoudens is de energierekening volgens de gemeente met minimaal 150 euro per jaar verlaagd (Omroep

Gelderland, februari 2020). Zowel de bezochte huishoudens als de energiecoaches die zijn ingezet waren enthousiast over het aanbod. De pilot bevestigt dat een persoonlijke ondersteuning concreet bijdraagt aan het verlagen van de energierekening. Als de pilot echter inzoomt op meer kwetsbare doelgroepen, dan loopt de gemeente tegen de grenzen van het bereik aan: *"Het bereiken van de meer kwetsbare doelgroepen vraagt een nauwere samenwerking met de uitvoeringspartners binnen het armoedebeleid. Aandacht voor laaggeletterdheid en taalproblemen moet serieus worden genomen"* (Gemeente Arnhem, 2020).

Op basis van graadmeters is voor energiearmoede een kaart gemaakt van Arnhem waar per buurt is aangegeven in hoeverre sprake is of dreigt van energiearmoede: Geitenkamp, Presikhaaf, Malburgen-Oost, Arnhemse Broek en Vredenburg (Gemeente Arnhem, 2020). De wijk Immerloo bevindt zich in Malburgen-Oost.

Behalve sociaal, economische en financiële effecten die deze aanpak moet opleveren, verwacht de gemeente dat een positief effect optreedt voor het algehele welzijn van inwoners en hun positie in de wijk. Wethouder Cathelijne Bouwkamp geeft aan: *"Ervaringen met deze aanpak leren namelijk dat door de individuele aandacht met oog voor de persoonlijke situatie, niet alleen een financieel voordeel ontstaat, maar zelfs sprake kan zijn van een verbetering van het welzijn van de deelnemers, omdat hun leven en woongenot verbetert. Inwoners krijgen daardoor meer vertrouwen in de toekomst. Om die reden werken we in de aanpak nauw samen met onze woningcorporaties en andere sociale partners waaronder de sociale wijkteams"* (Arnhemse Koerier, oktober 2020).

II. De Utrechtse aanpak

De gemeente Utrecht is in 2017 een samenwerking gaan uitwerken om de energietransitie te versnellen: de Regietafel Energietransitie Utrecht (Gemeente Utrecht, 2017). De ambitie om een klimaat-neutrale stad te worden vraagt volgens de gemeente om de inzet van veel partijen en de onderlinge afstemming van belangrijke besluiten. Voor 2017 heeft de Regietafel twee doelstellingen geformuleerd: de verduurzaming van de warmtevoorziening in de stad, en de transitie naar aardgasvrije gebieden. Wethouder Lot van Hooijdonk (energie) zegt hierover in 2017: *'Nu is het moment om je huis klaar te maken voor een toekomst zonder CO2. De gemeente speelt daar graag een stimulerende rol in.'*²²

²² Overvecht-Noord eerste aardgasvrije wijk van Utrecht | De Utrechtse Internet Courant (duic.nl).



Voor het aardgasvrij maken van de stad Utrecht hebben 30 organisaties en bedrijven de krachten gebundeld met de gemeente. In 2020 is hiertoe het 'Stadsakkoord Utrecht aardgasvrij' opgesteld (Gemeente Utrecht, 2020). De deelnemende partijen stellen mensen en middelen beschikbaar voor gezamenlijke projecten en co-creatie. Doel is dat steeds meer woningen en andere gebouwen in Utrecht energiezuinig worden en schone energie gebruiken. Het Stadsakkoord bestaat momenteel uit 19 'deals' met afspraken over concrete acties die bijdragen aan de energietransitie. Eén van de stappen in die transitie is het aardgasvrij maken van Utrecht. Hierbij is een belangrijk project de informatievoorziening aan de inwoners.

De aanpak in Overvecht-Noord

In Overvecht-Noord bestond al een gemeentelijke sociaaleconomische wijkaanpak. Overvecht-Noord doet nu ook mee aan de Proeftuinen van het Programma Aardgasvrije Wijken. 27 gemeenten doen nu al mee met de proeftuinen voor aardgasvrije wijken. Zij kregen hiervoor een bijdrage van de Rijksoverheid om bestaande woningen en gebouwen via een wijkgerichte aanpak aardgasvrij of aardgasvrij-ready te maken. Om meer gemeenten de gelegenheid te geven ervaring op te doen, gaat de tweede ronde nu van start. In Overvecht worden als onderdeel van de eerste ronde de komende vier jaar ruim 1650 woningen van het aardgas gehaald (Gemeente Utrecht, 2019).

In Overvecht-Noord is de categorie huiseigenaren de belangrijkste doelgroep, omdat hier nog geen wettelijke mogelijkheden bestaan om de aardgasleiding af te sluiten. De gemeente heeft in 2017 twee informatieavonden georganiseerd voor huiseigenaren. De opkomst was in totaal 420 huiseigenaren en inwoners konden samen met experts en elkaar kennis uitwisselen over alternatieven, kosten en aanpak. Op deze avond hebben diverse huiseigenaren zich gemeld om hun woning als voorbeeldwoning te laten dienen en is een klankbordgroep opgericht onder leiding van een omgevingsmanager. In de klankbordgroep moet het vooral gaan over communicatie, collectieve inkoop, alternatieven voor aardgas, subsidie en financiering. De wijkraad Overvecht heeft hiernaast een werkgroep "aardgasvrij" in het leven geroepen. Alle geïnteresseerde huiseigenaren hebben die avond een gratis onafhankelijk energieadvies aangeboden gekregen.

Ook zijn andere initiatieven ontplooid: het leveren van onafhankelijke energieadviezen op maat, trajectbegeleiding bij de aanpak indien gewenst en een regionaal platform voor aanbiedingen van marktpartijen. Met behulp hiervan is op gemeenteniveau een aanbod ontwikkeld voor de huishoudens die de stap naar elektrisch koken moeten maken (Stedin, 2020). Voor de overstap

naar een inductieplaat wordt een pannenset en de noodzakelijke onroerende aanpassingen in de woning aangeboden.

Een bewoner betaalt in ruil hiervoor een maandelijkse bijdrage die gelijk staat aan de vastrechtkosten van de huidige gasaansluiting.

Naast het grote aardgastraject worden in de gemeente Utrecht ook lokale initiatieven gesteund. Zo is de zogenaamde 'energiebox' een initiatief dat in 2014 werd gestart door milieuadviesbureau HMA, de gemeente en twee woningcorporaties (Mitros en Portaal). Het werd een werkgelegenheidsproject om het energieverbruik van inwoners te verminderen: Ook kunnen inwoners in een 'voorbeeldhuis', een aardgasvrije koopwoning, zelf komen ervaren hoe het is om in een aardgasvrij huis te wonen.²³ Hiervoor is een locatie in Overvecht-Noord beschikbaar gemaakt. Het is mogelijk om op maat gemaakt advies te krijgen en vragen te stellen over isolatiemateriaal, een warmtepomp of andere energiebesparende maatregelen. Ook worden regelmatig workshops georganiseerd over duurzaamheid (zoals het eerder genoemde lesprogramma Gasvrij thuis).

Het plan om Overvecht-Noord als eerste wijk van Utrecht aardgasvrij te maken werd nu ruim drie jaar geleden aangenomen. Na de vaststelling door het college van burgemeester en wethouders werd naar inwoners een brief gestuurd en werden twee bijeenkomsten voor woningeigenaren georganiseerd. Daarin zouden inwoners en de gemeente samen in gesprek kunnen gaan over oplossingen. Er heerste een sfeer van ongenoegen en de voorzitter van de wijkraad sprak van een 'sociaal experiment'; er zou geen rekening gehouden zijn met het feit dat Overvecht de armste wijk van Utrecht is. Vervolgens is de gemeente meer aan de slag gegaan met de communicatie naar de inwoners toe. Zo moet de gemeente op tijd laten weten wanneer en hoe buurten aardgasvrij worden gemaakt. In het najaar van 2020 zijn er bovendien dialoogsessies georganiseerd met inwoners, woningcorporaties en andere organisaties. Hier kunnen ook hun ideeën, zorgen en wensen worden uitgesproken.

Onderzoek van de gemeente naar de warmtetransitie (Gemeente Utrecht, 2020) laat zien dat er een spanningsveld waarneembaar is als het gaat om de balans tussen inclusieve communicatie naar de inwoners toe en de complexiteit van het vraagstuk. Enerzijds wil de gemeente graag dat alle inwoners zich gehoord voelen, maar anderzijds bestaat de wens om de complexiteit zo volledig mogelijk uit te leggen. Wanneer een vraagstuk immers te veel wordt versimpeld, bestaat het risico dat 'kritische en goed

23 <https://www.utrecht.nl/wonen-en-leven/duurzame-stad/energie/utrecht-aardgasvrij/wat-betekent-dit-voor-u/>.



ingevoerde burgers veel kritiek zullen hebben'. In de warmte-aanpak is in Utrecht daarom de nadruk gelegd op het zo accuraat mogelijk vatten van de complexiteit van het keuzevraagstuk, omdat dit ook de kans op nuttige input vergroot.

Inmiddels is de gemeente Utrecht eind 2020 actief gestart met een communicatiecampagne. De gemeente heeft een participatieplan opgesteld dat bestaat uit het organiseren van online burgeravonden, het versturen van brieven maar vooral ook het actief naar de burgers toegaan.²⁴ De gemeente voert dit uit in samenwerking met een communicatiebureau en De Energiedialoog (een nieuwe inwonersgroep met een brede vertegenwoordiging uit de wijk). Ook wordt samengewerkt met coöperaties.

²⁴ Campagnestrategie verkregen via de gemeente Utrecht (vertrouwelijk document).





Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

Colofon

Financier:
Auteurs:

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Dr. M. W.A. Odekerken
A.L. Brock, MSc
M. Haydary

Omslag:
Omslagfoto
Ontwerp:
Uitgave:

Drs. H.B. Bellaart
Verwey-Jonker Instituut
265508801_AdobeStock_tanjie_gas
Design Effects
Kennisplatform Integratie & Samenleving
P/a Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-94-6409-083-3

© Kennisplatform Integratie & Samenleving, Utrecht 2021.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving.

Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

Kennisplatform Integratie & Samenleving is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie
T 030 230 32 60 E info@kis.nl I www.kis.nl

